

NTAKD

NARKOTIKŲ, TABAKO IR ALKOHOLIO
KONTROLĖS DEPARTAMENTAS

PSICHOAKTYVIŲJŲ
MEDŽIAGŲ VARTOJIMO
PIRMINĖS PREVENCIJOS
VYKDYMAS LIETUVOJE
2013-2014 M.

Turinys

1. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo aplinkos prevencijos strategijos	2
1.1. Aplinkos prevencijos strategijos, taikomos Lietuvoje, palankūs ir nepalankūs esamos situacijos veiksniai	2
1.1.1. Aplinkos prevencijos priemonės, susijusios su alkoholio vartojimo mažinimu	2
1.1.2. Aplinkos prevencijos priemonės, susijusios su tabako vartojimo mažinimu	4
1.2. Aplinkos prevencijos strategijų taikymas ugdymo įstaigose	6
2. Bendroji psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija	10
2.1. Bendroji psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija ugdymo įstaigose	10
2.2. Prevencinių programų akreditavimas	12
2.3. Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos vykdytos bendrosios psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės	12
2.4. Bendrosios psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės jaunimui	13
2.4.1. Jaunimo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonių poreikis	13
2.4.2. Bendrosios psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės 14–29 m. jaunimui	20
3. Atrankinė ir tikslinė psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija	22
3.1. Atrankinė prevencija laisvalaikio praleidimo vietose	22
3.2. Atrankinė ir tikslinė prevencija, skirta socialinės rizikos vaikams ir šeimoms	24
4. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės ir kampanijos, vykdytos pasitelkiant visuomenės informavimo priemones	28

1. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo aplinkos prevencijos strategijos

1.1. Aplinkos prevencijos strategijos, taikomos Lietuvoje, palankūs ir nepalankūs esamos situacijos veiksniai

1.1.1. Aplinkos prevencijos priemonės, susijusios su alkoholio vartojimo mažinimu

Stiprinant visuomenės sveikatą, formuojant sveiką gyvenimą ir vykdamas psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją labai svarbūs yra valstybės politikos tikslai, veiklos kryptys ir veiksmas. Atsižvelgiant į tai, kad žmogaus ir visuomenės sveikata yra viena svarbiausių visuomenės vertybių, Lietuvos Respublikos Seimas 1995 m. priėmė **Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymą ir Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymą**, kuriais siekiama mažinti alkoholio ir tabako gaminių vartojimą, jų prieinamumą (ypač nepilnamečiams asmenims) ir dėl šių gaminių vartojimo atsiradusias neigiamas pasekmes gyventojų sveikatai. Taip pat Lietuvos Respublikos Seimas siekdamas geriau kontroliuoti narkotikų vartojimą 1998 m. priėmė Narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymą.

Aplinkos prevencijos priemonės, susijusios su alkoholio vartojimo mažinimu, vykdomos 2 kryptimis:

1. alkoholio prieinamumo ribojimas;
2. alkoholinių gėrimų vartojimo mažinimas ir kontrolė.

Vystant pirmąją kryptį, Lietuvoje taikoma *alkoholinių gėrimų licencijavimo sistema* (išduodamos alkoholinių gėrimų importo, įvežimo ir eksporto licencijos, taip pat alkoholinių gėrimų gamybos, mažmeninės ir didmeninės prekybos licencijos).

Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento duomenimis, 2013 m. Lietuvoje galiojo 19809 licencijos verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais, o viena prekybos alkoholiniais gėrimais vieta „aptarnavo“ 150 gyventojų (miestuose „aptarnauja“ 133 gyventojus, rajonuose – 169 gyventojus). Remiantis pateiktais duomenimis matyti, kad alkoholinių gėrimų prekybos vietų tinklas tankėja, o tai reiškia, kad didėja alkoholinių gėrimų prieinamumas, kuris įtakoja didesnį vartojimą. Vertinant tokius duomenis, reikalinga paminėti egzistuojančią alkoholinių gėrimų licencijų išdavimo ir panaikinimo tvarkos spragą – išduodamos licencijos yra neterminuotos (išskyrus vienkartinės licencijas), o valstybės rinkliava už licencijos išdavimą tesiekia vos 1300 Lt. Esant tokiai situacijai yra praktiškai neįmanoma tiksliai įvertinti prekybos alkoholiniais gėrimais vietų skaičiaus ar tankumo savivaldybėse. Be to, esant vienkartiniai mažo dydžio rinkliavai už licencijų įsigijimą, valstybės išlaidos, skiriamos licencijavimo sistemos priežiūrai viršija gautas lėšas už licencijas. Tvarka, leidžianti panaikinti prekybos alkoholiu licenciją už pakartotinius pažeidimus egzistuoja, tačiau šiuo atveju praktiškai netaikoma.

Kitos priemonės vykdomos fizinio ir ekonominio alkoholio prieinamumo ribojimo kryptimi:

- *namų gamybos alkoholinių gėrimų draudimas* (išskyrus asmeninio naudojimo atvejus, kai gaminami natūralios fermentacijos alkoholiniai gėrimai, neviršijantys 18 proc. alkoholio koncentracijos, o alaus – 9,5 proc.);
- *alkoholio pardavimo vietų apibrėžimas*, nustatant vietas, kuriose leidžiama ir draudžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais;
- *minimalaus amžiaus pirkti alkoholinius gėrimus įtvirtinimas*, suteikiant teisę pardavėjams paprašyti asmens amžių patvirtinantį dokumentą bei asmenims neturintiems 18 metų draudžiant vartoti ar turėti alkoholinius gėrimus, už šiuos pažeidimus įmonės gali būti nubaustos nuo vieno tūkstančio litų iki trijų tūkstančių litų bauda;
- *draudimas parduoti alkoholinius gėrimus neblaiviems asmenims*, nustatant, kad pardavėjai privalo užtikrinti, kad alkoholinių gėrimų negalėtų įsigyti neblaivūs asmenys;
- *pardavimo laiko reguliavimas*, nustatant alkoholio pardavimo draudimą nuo 22 iki 8 val. mažmeninės prekybos įmonėse;

- *alkoholinių gėrimų vartojimo mažinimas mokesčiais.* Mažinant alkoholio prieinamumą taip pat naudojama kainų politika, kai skirtingoms gėrimų rūšims yra nustatomi skirtingi akcizo mokesčiai. Akcizų įstatyme numatyta, kad alui taikomas 9,35 lito už 1 procentą faktinės tūrinės alkoholio koncentracijos procentais akcizų tarifas, vynui ir kitiems fermentuotiems gėrimams, kurių faktinė tūrinė etilo alkoholio koncentracija (kitų fermentuotų gėrimų atveju – gauta tik fermentuojant) procentais yra ne didesnė kaip 8,5 procento, – 85 litai už produkto hektolitą, kitiems fermentuotiems gėrimams – 225 litai už produkto hektolitą, tarpiniams produktams, kurių faktinė tūrinė alkoholio koncentracija procentais yra ne didesnė kaip 15 procentų, – 281 litas už produkto hektolitą; tarpiniams produktams, kurių faktinė tūrinė alkoholio koncentracija procentais yra didesnė kaip 15 procentų, – 400 litų už produkto hektolitą, etilo alkoholiui taikomas 4 460 litų už gryno etilo alkoholio hektolitą akcizų tarifas. Reikia atkreipti dėmesį, kad Lietuvoje akcizų politika dažniau yra taikoma kaip priemonė biudžetui papildyti, o ne siekiant mažinti alkoholio vartojimą.

Taikant alkoholinių gėrimų apmokestinimą akcizais, detaliam reglamentuojamam LR Akcizų įstatyme, vienintelis taikytas dienos apribojimas prekiauti alkoholiu buvo draudimas prekiauti alkoholiu rugsėjo 1-ą dieną. Vėliau šis draudimas buvo sušvelnintas leidžiant prekiauti alkoholiu viešojo maitinimo įstaigose, o draudimas paliktas tik mažmeninės prekybos įmonėms. Už šių reikalavimų pažeidimus įmonės gali būti nubaustos nuo penkių šimtų litų iki dviejų tūkstančių litų bauda, o už šių reikalavimų pažeidimą, padarytą pakartotinai per dvejus metus nuo baudos paskyrimo, – nuo dviejų tūkstančių litų iki penkių tūkstančių litų bauda.

Antroji alkoholio kontrolės politikos vystymo kryptis – alkoholinių gėrimų vartojimo mažinimas ir kontrolė – apima tokias priemones, kaip:

- *visuomenės informavimas apie alkoholį, jo vartojimo daromą žalą sveikatai ir ūkiui;*
- *asmens neblaivumo (girtumo) vairuojant kontrolės tvarkos nustatymas, visų transporto rūšių vairuotojams nustatant leidžiamą maksimalią 0,4 promilijų etilo alkoholio koncentraciją kraujyje vairavimo metu, išskyrus vairuotojus, neturinčius 2 metų vairavimo stažo, kuriems leistinas alkoholio kiekis organizme – 0,2 promilės;*
- *draudimas vartoti, laikyti ir gabenti alkoholinius gėrimus atidarytoje pakuotėje automobilių salonuose;*
- *narkologinės priežiūros organizavimas, apimantis asmenų, priklausomų nuo alkoholio vartojimo, gydymo intervencijas bei numatantis asmenų veiksnų apribojimą, esant priklausomybei;*
- *alkoholio pardavimo skatinimo ir reklamos ribojimas, nustatant konkrečius vartojimo skatinimo draudimus įmonėms, prekiaujančioms alkoholiniais gėrimais bei įtvirtinant dalinį alkoholio reklamos ribojimą. Alkoholinių gėrimų reklama apribota dienos metu radijo ir televizijos programose.*

Lietuvoje yra draudžiama visų formų alkoholio reklama, kuri yra 1) skirta vaikams ir paaugliams iki 18 metų; 2) kurioje dalyvauja asmenys iki 18 metų; 3) kurioje dalyvauja sportininkai, gydytojai, politikai, meno ir mokslo įžymybės, kiti garsūs visuomenės veikėjai, naudojamas jų asmuo, vardas, atvaizdas ir pan.; 4) siejanti alkoholio vartojimą su fizinės būklės pagerėjimu; 5) siejanti alkoholio vartojimą su vairavimu; 6) siejanti alkoholio vartojimą su psichinės veiklos pagerėjimu, asmeninių problemų sprendimu; 7) siejanti alkoholio vartojimą su stimuliuojančiomis, raminančiomis ir kitomis gydomosiomis savybėmis; 8) siejanti alkoholio vartojimą su socialine sėkme, padidintu seksualiniu aktyvumu; 9) palankiai vaizduojanti nesaikingą alkoholinių gėrimų vartojimą ar neigiamai atsiliepianti apie abstinenciją ir saikingumą; 10) pateikianti didesnę tūrinę etilo alkoholio koncentraciją kaip alkoholinių gėrimų privalumą; 11) pateikianti neteisingą ir (ar) klaidinančią informaciją apie alkoholinius gėrimus. Draudžiama pateikti alkoholio reklamą 1) laikraščiu ir jų savarankiškų priedų, žurnalų bei knygų išorinėse viršelių pusėse; 2) vaikams ir paaugliams skirtuose laikraščiuose, žurnaluose, knygose, televizijos ir radijo programose; 3) Lietuvos Respublikos jurisdikcijai priklausančių transliuotojų ir retransliuotojų transliuojamose programose nuo 6 valandos iki 23 valandos (išskyrus tiesiogiai ir ištiesai transliuojamus ar retransliuojamus tarptautinius meno, kultūros ar sporto renginius); 4) koncertų, cirko, diskotekų, jaunimo sporto ir laisvalaikio renginių, kitų masinių renginių, teatro spektaklių, kino ir videofilmų demonstravimo vietose, išskyrus šių renginių vietose esančias prekybos vietas. Masiniuose renginiuose (išskyrus vaikams ir paaugliams iki 18 metų skirtus renginius) taip pat gali būti pateikiamas

renginį remiančios ir alkoholinius gėrimus, kuriais leidžiama prekiauti masiniuose renginiuose, gaminančios arba jais prekiaujančios įmonės pavadinimas ir (ar) prekės ženklas, pagal turinį ir formą neprieštaraujantys teisės aktų reikalavimams; 5) švietimo, mokslo ir ugdymo įstaigose; 6) visose sveikatos priežiūros įstaigose; 7) visuomeninio transporto priemonių viduje ir išorėje; 8) degalinėse ir jų teritorijose, išskyrus jose esančias alkoholinių gėrimų prekybos vietas; 9) ant atvirlaiškių, vokų ir pašto ženklų. Draudžiama ir išorinė alkoholio reklama, išskyrus alaus, alaus mišinių su nealkoholiniais gėrimais bei natūralios fermentacijos vyno ir sidro išorinę reklamą, kurioje turi būti įspėjamasis tekstas apie žalingą alkoholio poveikį sveikatai. Lietuvoje taip pat draudžiama teikti alkoholinius gėrimus kaip prizus arba kartu su jais loterijose, žaidimuose, konkursuose. Už šių nuostatų nesilaikymą įmonės baudžiamos nuo dešimties tūkstančių litų iki penkiasdešimties tūkstančių litų bauda, už kiekvieną to paties reikalavimo pakartotinį pažeidimą, padarytą per dvejus metus nuo baudos paskyrimo, – nuo penkiasdešimties tūkstančių litų iki šimto tūkstančių litų bauda.

Taip pat Lietuvoje draudžiama alkoholinius gėrimus duoti kaip premiją, kaip prekės priedą arba dovanoti; taikyti fiksuotas nuolaidas visuomenės informavimo priemonėse išspausdintų kuponų savininkams; organizuoti alkoholinių gėrimų pavyzdžių platinimą nemokamai, išskyrus degustacijas parodose ir mugėse; organizuoti mažmeninės prekybos subjektų konkursus alkoholinių gėrimų pardavimui skatinti; parduoti Lietuvos Respublikoje ar užsienio šalyse išspausdintus, įvežtus į Lietuvos Respubliką specializuotus reklaminius leidinius, skirtus alkoholinių gėrimų pardavimui skatinti. Draudžiama skatinimo veiklai pasitelkti asmenis iki 18 metų. Už šioje pastraipoje paminėtų nuostatų nesilaikymą įmonės baudžiamos nuo vieno tūkstančio litų iki dešimties tūkstančių litų bauda, už kiekvieną to paties reikalavimo pakartotinį pažeidimą, padarytą per dvejus metus nuo baudos paskyrimo, – nuo dešimties tūkstančių litų iki dvidešimties tūkstančių litų bauda.

1.1.2. Aplinkos prevencijos priemonės, susijusios su tabako vartojimo mažinimu

Pastaraisiais metais Lietuvoje padaryta nemaža pažanga mažinant tabako vartojimo paplitimą, tačiau tabako vartojimo pasekmės būna ilgalaikės ir priimti sprendimai ne iš karto duoda reikiamų rezultatų, todėl būtina nuosekliai griežtinti tabako kontrolę. Aplinkos prevencijos strategijos, susijusios su tabako vartojimo mažinimu Lietuvoje vykdoma 2 kryptimis:

1. Tabako gaminių sudėties, kokybės reguliavimas ir ženklinimas;
2. Tabako gaminių vartojimo mažinimas ir kontrolė.

Vystant pirmąją kryptį, aiškiai *reglamentuojama tabako gaminių sudėtis ir bendrieji kokybės reikalavimai*, numatant reikalavimą Lietuvos Respublikoje parduodamoms, gaminamoms, importuojamoms ir eksportuojamoms cigaretėms neviršyti 10 miligramų dervų, 1 miligramo nikotino ir 10 miligramų anglies monoksido kiekių vienoje cigaretėje. Siekiant užtikrinti reikalavimų laikymąsi reikalaujama turėti tabako gaminių atitiktį patvirtinančius dokumentus. LR TKĮ tiksliai apibrėžiami ir Lietuvos Respublikoje parduoti skirtų tabako gaminių *ženklinimo reikalavimai*: draudžiama pateikti vartotojus klaidinančią informaciją; draudžiama ant pakuočių ir tabako gaminių prekybos vietose, įskaitant įrangą, skirtą tabako gaminiams išdėstyti, taip pat kartu su tabako gaminiams ar jų pakuotėms pateikiamuose informaciniuose lapeliuose, lankstinukuose, skrajutėse ar bet kokiomis kitomis informacijos pateikimo priemonėmis pateikti užrašus „mažai dervų“, „lengvos“, „ypač lengvos“, „švelnios“, taip pat pateikti bet kokius kitus užrašus, prekių ženklus, piešinius, vaizdus ar kitus ženklus, pavadinimus, teigiančius arba darančius įspūdį, kad konkretus tabako gaminyje yra mažiau kenksmingas už kitus; reikalaujama ant kiekvienos pakuotės nurodyti partijos, kuriai priklauso tabako gaminyje, numerį ar jo atitikmenį, pagal kurį būtų galima nustatyti tabako gaminį ir jo pagaminimo vietą ir laiką; reikalaujama nustatyta tvarka ant kiekvienos vartotojui parduoti skirtos pakuotės, taip pat bet kokios išorinės tabako gaminių pakuotės, valstybine kalba pateikti įspėjamuosius užrašus apie tabako gaminių kenksmingą poveikį sveikatai, o ženklinant cigaretes – nurodyti ir dervų, nikotino bei anglies monoksido kiekius cigaretėse.

Lietuvoje taikoma *tabako gaminių licencijavimo sistema*, Lietuvoje verstis tabako auginimu, tabako gaminių gamyba, didmenine ir mažmenine prekyba leidžiama tik turint nustatyta tvarka išduotas licencijas. Lietuvoje taip pat *ribojamas tabako gaminių asortimentas*, nustatant draudimą parduoti oraliniam vartojimui skirtą tabaką, taip pat uostomąjį tabaką; taikomi *reikalavimai tabako*

gaminių pardavimui, laikymui ir gabenimui, numatant draudimą parduoti tabako gaminius vienetais; cigaretės, jei jų yra mažiau nei 20 vienetų pakelyje; tabako gaminius asmenims iki 18 metų; taip pat draudžiant nupirkti ar kitaip perduoti tabako gaminius asmenims iki 18 metų; apibrėžiami *tabako gaminių prekybos vietų ir būdų ribojimai*, draudžiant prekiauti naudojant prekybos automatus, ryšio priemonės, parduotuvėse, kioskuose ir kitos prekybos vietose, kuriose vaikams skirtų prekių dalis sudaro 50 ir daugiau procentų mažmeninės prekių apyvartos, farmacijos įmonėse, sveikatos priežiūros, švietimo, kultūros įstaigose, interneto kavinėse (internetuose ir pan.); taip pat asmenims iki 18 metų; nustatomas *prekių, skirtų tabako gaminiams rūkyti ar pasirošti rūkyti, pardavimo ribojimas*, draudžiant asmenims iki 18 metų parduoti pypkes, kandiklius, pypkių ir kandiklių valiklius (grandiklius), buitines cigarečių sukimo mašinas, bet kokį rūkomąjį (cigarečių) popierių.

Nemažai dėmesio skiriama *tabako gaminių reklamos draudimui*. Vadovaujantis LR TKĮ, Lietuvoje tabako gaminių reklama draudžiama, išskyrus kelias išimtis, apibrėžiamas įstatyme (pvz. leidiniai, skirti tik tabako verslo specialistams (profesionalams), tabako gamintojų pavadinimams ir prekių ženklams (jeigu tabako gaminio, tabako gaminių gamintojo pavadinimas ar prekių ženklas yra sudedamoji šių juridinių asmenų ar užsienio juridinių asmenų filialų registruoto pavadinimo dalis). LR TKĮ aiškiai įvardinama kokia informacija gali būti pateikiama prekybos vietose ant įrangos, skirtos tabako gaminiams išdėstyti (pvz., parduodamų tabako gaminių pavadinimai, kainos, žodžiai „Prekiaujame“ arba „Parduodame“ ir kt); numatoma, kad tabako gaminių prekybos vietose, išskyrus patalpas, kuriose vyksta didmeninė prekyba tabako gaminiams, LR Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka privalo būti pateikiama informacija (įspėjimai) apie kenksmingą tabako gaminių vartojimo poveikį sveikatai ir apie draudimą parduoti tabako gaminius asmenims iki 18 metų.

Įspėjamieji užrašai apie tabako gaminių kenksmingą poveikį sveikatai nors ir spausdinami ant pakuočių privalo užimti tik vienos išorinės pakelio pusės 10 proc. pakuotės paviršiaus ploto. Lietuvoje pateikiami tik tekstiniai įspėjimai.

Vystant antrąją kryptį – *numatomi tabako gaminių vartojimo ribojimai*:

1. Rūkyti draudžiama visose švietimo, sveikatos priežiūros įstaigose ir šių įstaigų teritorijose; darbo vietose, esančiose uždaroje patalpose; bendrose gyvenamosiose, kitose bendro naudojimo patalpose, kuriose nerūkantieji gali būti priversti kvėpuoti tabako dūmais užterštu oru; visų rūšių viešajame transporte, išskyrus tolimojo susisiekimo traukinius, kuriuose turi būti numatyti atskiri vagonai nerūkantiems ir rūkantiems, taip pat orlaivius, kuriuose numatytos atskiros vietos nerūkantiems ir rūkantiems; restoranuose, kavinėse, baruose, kitose viešojo maitinimo įstaigose, klubuose, diskotekose, interneto kavinėse (internetuose ir pan.), lošimo namuose (kazino), automatų ar bingo salonuose, kitose laisvalaikio praleidimo įstaigose, patalpose, kuriose vyksta sporto varžybos ar kiti renginiai, ir kitose žmonėms aptarnauti skirtose patalpose, išskyrus specialiai įrengtus cigarų ir (ar) pypkių klubus. Įstatyme numatyta, kad įmonės, įstaigos ir organizacijos pagal nustatytus reikalavimus gali įrengti specialias patalpas, kuriose leidžiama rūkyti.

2004 m. Lietuvai įstojus į ES bei harmonizavus Lietuvos teisės aktus su ES teisine sistema, įsigaliojo nauja LR TKĮ redakcija. Didelė dalis įstatymo pakeitimų buvo atlikta derinant įstatymo nuostatas prie ES teisinės bazės. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuva kaip ES narė privalo ES tabako gaminių direktyvą (Direktyva 2001/37/EB) perkelti į Lietuvos teisės aktus, per artimiausius 2 metus turės būti parengta nauja LR TKĮ redakcija, kadangi 2014 m. vasario mėn. 26 d. Europos Parlamentas patvirtino persvarstytą ES tabako gaminių direktyvą. Naujuoju teisės aktu sugriežtinamos tabako gaminių gamybos ir pateikimo ES taisyklės ir nustatomos tam tikrų su tabaku susijusių produktų taisyklės.

Vadovaujantis atnaujinta ES tabako gaminių direktyva, ne vėliau nei 2016 m. Lietuvoje bus:

- draudžiamos būdingo kvapo ir skonio cigaretės ir sukamasis tabakas;
- reikalaujama, kad tabako sektorius pateiktų išsamias tabako gaminiuose, visų pirma cigaretėse ir sukamajame tabake, naudojamų sudedamųjų medžiagų ataskaitas valstybėms narėms;
- reikalaujama, kad ant tabako ir susijusių gaminių pakuočių būtų įspėjimai apie pavojų sveikatai. Įspėjimai (bendrai tekstiniai ir vaizdiniai) privalo užimti 65 % cigarečių ir sukamojo tabako pakuočių priekinės ir galinės dalies;
- nustatomas minimalus įspėjimų dydis ir pašalinamos mažos tam tikrų tabako gaminių pakuotės;

- draudžiami visi tabako gaminių reklamos ir klaidinantys elementai;
- įvedama ES masto stebėsenos sistema siekiant kovoti su neteisėta prekyba tabako gaminiiais;
- valstybėms narėms leidžiama drausti prekybą tabako ir susijusiais gaminiiais internetu;
- nustatomi plataus vartojimo elektroninių cigarečių saugos ir kokybės reikalavimai;
- gamintojai įpareigojami pranešti apie naujus tabako gaminius prieš juos pateikiant ES rinkai.

ES tabako gaminių direktyvoje pirmą kartą nustatoma teisėtos tiekimo grandinės sekimo ir stebėjimo sistema ir nematomos apsaugos priemonės (pvz., hologramos), kurios turėtų palengvinti teisėsaugos veiklą ir padėti valdžios institucijoms ir vartotojams atpažinti nelegalius gaminius.

1.2. Aplinkos prevencijos strategijų taikymas ugdymo įstaigose

Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 19 straipsnio 1 punktą skelbia, kad Lietuvos Respublikoje rūkyti (vartoti tabako gaminius) draudžiama visose švietimo, sveikatos priežiūros įstaigose ir šių įstaigų teritorijose. Vis dėlto lyginant su kitomis šalimis, Lietuvos mokiniai rūkyti pradeda labai anksti. Europoje vidutiniškai trečdalis (31 proc.) mokinių pirmąją cigaretę surūko būdami 13 metų amžiaus ar jaunesni, o Lietuvoje taip anksti rūkyti pradėjusių mokinių – pusė (52 proc.). Pagal šį rodiklį mus lenkia tik Estija ir Latvija¹. Taip anksti pradėjus rūkyti neigiamos šio žalingo įpročio pasekmės gali atsiliiepti vaikų sveikatai jiems dar nespėjus baigti mokyklos. Be to, tabako vartojimas gali paskatinti vartoti narkotikus. Tyrimai rodo, kad kuo anksčiau vaikai pradeda rūkyti cigaretes, tuo didesnė tikimybė ateityje vartoti kanapes, kokainą, heroiną ir kitus narkotikus².

Mokiniai dažnai pabando rūkyti dėl to, kad mato šitaip besielgiant kitus vaikus ar suaugusiuosius, ypač mokyklos aplinkoje. Mokiniam gresia didesnė rizika pradėti rūkyti, jei jie mato kitus mokinius rūkančius netoli jų mokyklos ar mato kitus jų mokyklos mokinius rūkančius tose vietose, kuriose rūkyti draudžiama³. Todėl iniciatyvos, kurios mažina šio žalingo įpročio matomumą, yra skatintinos. Nemažai tyrimų patvirtinta, kad tabako vartojimo apribojimai mokyklose ir jų teritorijose yra efektyvi tabako vartojimo kontrolės priemonė^{3,4,5,6}. Uždraudus mokyklose, jų teritorijose ir renginiuose mokiniams, visiems darbuotojams ir lankytojams rūkyti, sumažėja mokinių pasyvaus rūkymo rizika, iš kasdienio mokyklos gyvenimo pašalinami neigiami rūkymo pavyzdžiai, kuriais mokiniai galėtų pasekti⁶, mokiniai rečiau pastebi šį žalingą įprotį ir jis tampa mažiau socialiai pageidaujamas dar nerūkantiems mokiniams³.

Kuo arčiau mokyklos leidžiama rūkyti, tuo didesnė yra mokinių pasyvaus rūkymo rizika. 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo Pasaulio Sveikatos Organizacijos Tabako kontrolės pagrindų konvenciją, kuri tapo Lietuvos teisinės sistemos dalimi. Ši konvencija siekia apsaugoti dabartinę ir būsimąsias kartas nuo kenksmingų tabako vartojimo ir priverstinio kvėpavimo tabako dūmais sukeltų sveikatos, socialinių, aplinkos ir ekonominių pasekmių. Šios konvencijos 8-asis straipsnis skelbia, kad visi žmonės turėtų būti apsaugoti nuo priverstinio kvėpavimo tabako dūmais, ir pripažįsta, kad moksliniais tyrimais įrodyta, jog priverstinis kvėpavimas tabako dūmais yra mirties, ligų ir neįgalumo priežastis. Todėl būtina įgyvendinti veiksmingas priemones, numatančias apsaugą nuo priverstinio kvėpavimo tabako dūmais.

Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas, atsižvelgdamas į tarptautinių organizacijų ir mokslininkų rekomendacijas, naujausių tyrimų rezultatus bei visuomenės išsakytą susirūpinimą, rekomenduoja mokykloms į mokyklos vidaus tvarkos dokumentus / taisykles bei mokymo

¹ Alkoholio ir kitų narkotikų tyrimas Europos mokyklose. ESPAD – 2011

² Cigarettes, Alcohol, Marijuana: Gateways to Illicit Drug Use. Center on Addiction and Substance Abuse (CASA), Columbia University, 1994.

³ Leatherdale S. T., Manske S. The Relationship Between Student Smoking in the School Environment and Smoking Onset in Elementary School Students. *Cancer Epidemiol Biomarkers*, 2005, 14.

⁴ Moore L., Roberts C., Tudor-Smith C. School smoking policies and smoking prevalence among adolescents: multilevel analysis of cross-sectional data from Wales. *Tob Control*, 2001; 10:117–23.

⁵ Wakefield M. A. ir kt. Effect of restrictions on smoking at home, at school, and in public places on teenage smoking: cross sectional study. *BMJ* 2000; 321:333–7.

⁶ Evans-Whipp T. J. ir kt. The Impact of School Tobacco Policies on Student Smoking in Washington State, United States and Victoria, Australia. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2010, 7(3), 698-710.

sutartis įtraukti draudimą rūkyti tabako ir elektronines cigaretes bei jų turėti mokykloje ir jos teritorijoje. Tikslinga būtų informuoti ir mokinių tėvus apie tai, kad ne tik tabako, bet ir elektroninių cigarečių rūkymas kelia pavojų sveikatai, gali sukelti priklausomybę. Naujausių tyrimų duomenimis, elektroninių cigarečių vartojimas gali padidinti vaikų tabako cigarečių rūkymo tikimybę. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas yra parengęs ir visuomenei skirtos interneto svetainės rubrikoje „Tėvams“ patalpinęs informacinę medžiagą tėvams apie elektronines cigaretes: http://www.ntakd.lt/files/informacine_medzega/2014/ecigaretes_tevams.pdf.

Siekiant užtikrinti saugią ir sveiką aplinką mokyklos bendruomenei bei sudaryti tinkamas sąlygas vaiko gerovei, 2004 m. rugsėjo 17 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministras patvirtino įsakymą Nr. ISAK-1462 „Dėl teisės pažeidimų, mokyklos nelankymo, narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo, ŽIV/AIDS, smurto ir nusikalstamumo prevencijos“. Šio įstatymo 1.1.9 punktą nustato, kad mokyklų vadovai „sustiprina Tabako kontrolės įstatymo, Alkoholio kontrolės įstatymo, Narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymo laikymąsi mokyklose, kad mokiniai, pedagogai ir kiti asmenys nevartotų ir neplatintų tabako, alkoholio, narkotinių bei psichotropinių medžiagų“.

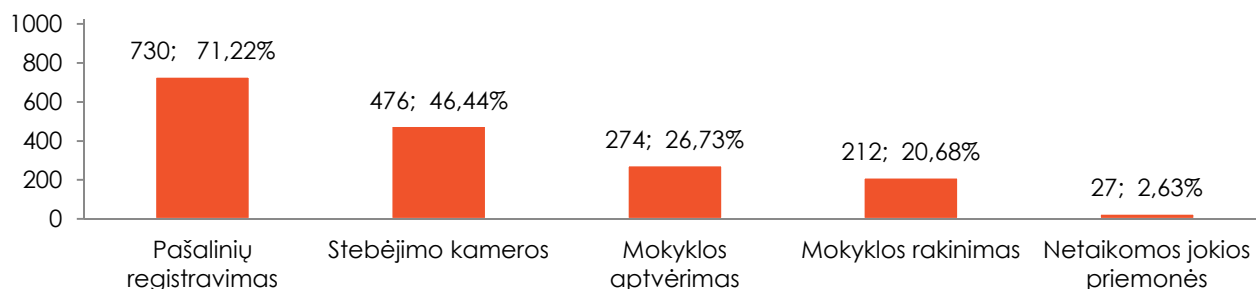
Siekiant išsiaiškinti, kokios aplinkos prevencijos strategijos ir kokiais būdais taikomos Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose, Narkotikų, tabako ir alkoholio departamentas 2013-2014 metais atliko bendrojo ugdymo mokyklų apklausą, kurioje dalyvavo 1025 bendrojo ugdymo mokyklos.

Apklausoje rezultatai atskleidė, kad įsipareigojimus nevartoti psichoaktyviųjų medžiagų ugdymo įstaigų dvišalėse sutartyse numatė daugiau nei pusė Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų – 70 proc. arba 713 mokyklų. Svarbu atkreipti dėmesį, kad 2007 metų apklausoje duomenimis tik kiek daugiau nei pusė (56 proc.) visų apklaustų mokyklų buvo įtraukusios šį įsipareigojimą į sudaromas dvišales sutartis.

Didžioji dauguma (94 proc.) apklaustų bendrojo ugdymo mokyklų į vidaus tvarkos taisykles yra įtraukusios įsipareigojimus dėl psichoaktyviųjų medžiagų kontrolės ir vartojimo prevencijos. Daugiau nei pusė (67 proc.) bendrojo ugdymo mokyklų, kurių vidaus tvarkos taisyklėse nėra numatyti įsipareigojimai dėl psichoaktyviųjų medžiagų kontrolės ir vartojimo prevencijos, planuoja ateityje tokius įsipareigojimus įtraukti į savo vidaus tvarkos taisykles.

Mokyklos taiko ir kitas psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo aplinkos prevencijos priemones: registruoja pašalinius asmenis ir kontroliuoja jų patekimą į mokyklą, įrengia stebėjimo kameras mokyklos patalpose ir jos teritorijoje bei aptveria mokyklą (žr. 1 pav.).

1 pav. Mokyklose vykdomos psichoaktyviųjų medžiagų aplinkos prevencijos priemonės 2013 m. (mokyklų skaičius, N=1025)

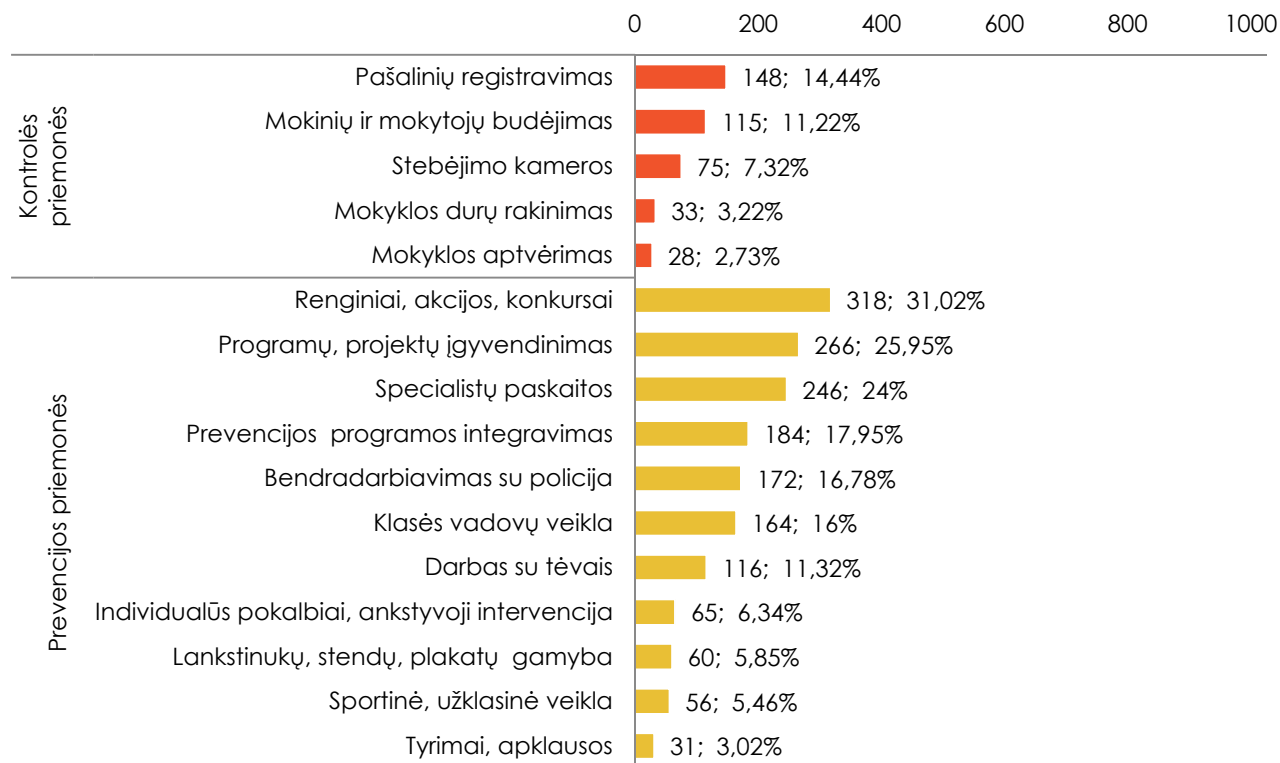
Bendrojo ugdymo mokyklų buvo klausama apie pasiteisinusias psichoaktyviųjų medžiagų kontrolės ir prevencijos priemones. Mokyklos labiausiai pasiteisinusia psichoaktyviųjų medžiagų kontrolės priemone laiko pašalinių asmenų kontrolę ir registravimą. Šią priemonę labiausiai pasiteisinusia laiko 14 proc. visų apklaustų mokyklų. Antroje vietoje – mokinių ir mokytojų budėjimas per pertraukas, renginių metu (11,22 proc.), trečioje vietoje – įrengtos stebėjimo kameros lauke ir mokyklos patalpose (7,32 proc.). Labai maža dalis mokyklų pasiteisinusioms psichoaktyviųjų medžiagų kontrolės priemonėms priskyrė mokyklos durų rakinimą (4 proc. mokyklų) bei mokyklos aptvėrimą (2,73 proc. mokyklų) (žr. 2 pav.).

Bendrojo ugdymo mokyklų nuomone, tikslingiau mokyklose taikyti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemones, nei psichoaktyviųjų medžiagų kontrolės priemones. Pasiteisinusiomis psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonėmis bendrojo ugdymo mokyklos dažniau (31 proc. mokyklų) įvardino renginius, konkursus bei akcijas, kurios yra trumpalaikio

poveikio, vienkartinės priemonės, o tik antroje vietoje (26 proc. mokyklų) ilgalaikio poveikio priemonės – prevencijos programų (vaikų gyvenimo įgūdžių ugdymo ir kt.) bei kitų bendradarbiaujant su kitomis organizacijomis vykdomų projektų įgyvendinimą. 24 proc. mokyklų pasiteisinusia psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemone laiko specialistų paskaitas (žr. 2 pav.). Svarbu pažymėti, kad toks vienkartinis žinių suteikimas neužtikrina tiesioginio ir tęstinio poveikio mokiniams.

2 pav. Mokyklų nuomone, labiausiai pasiteisinusios psichoaktyviųjų medžiagų kontrolės ir prevencijos priemonės 2013 m. (mokyklų skaičius, N=1025)

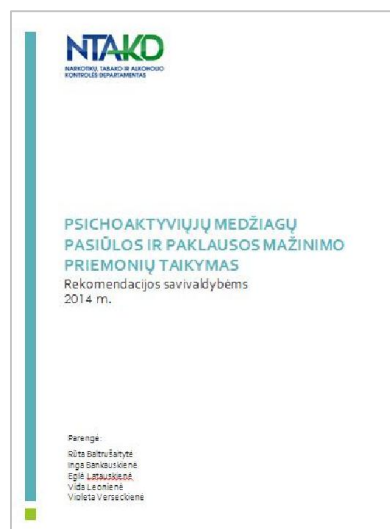
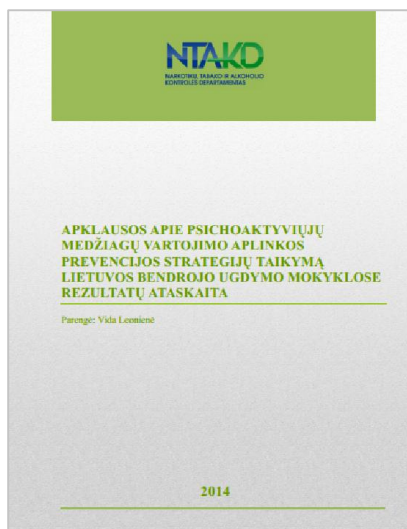
Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas, atsižvelgdamas į apklausos rezultatus, rekomenduoja:

- įtraukti į bendrojo ugdymo mokyklų sudaromas dvišales sutartis įsipareigojimus dėl psichoaktyviųjų medžiagų neavartojimo (įskaitant ir elektronines cigaretes);
- bendrojo ugdymo mokyklose tolygiai skirti dėmesį tiek psichoaktyviųjų medžiagų kontrolės, tiek psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonių įgyvendinimui;
- užtikrinant efektyvesnę psichoaktyviųjų medžiagų platinimo ir vartojimo kontrolę siekti, kad kuo daugiau bendrojo ugdymo mokyklų būtų įrengusios stebėjimo kameras (jas įsirengę turi mažesnė pusė Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų), aptverti mokyklų teritorijas;
- įgyvendinant psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją bendrojo ugdymo mokyklose rekomenduojama daugiau dėmesio skirti aktyviems ugdymo metodams, į prevencinę veiklą įtraukti ne tik mokinius, bet ir jų tėvus;
- daugiau dėmesio skirti mokinių turiningam užimtumui po pamokų.

Visi apklausos rezultatai yra pateikti Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento interneto svetainėje ([Apklausos apie psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo aplinkos prevencijos strategijų taikymą Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose rezultatų ataskaita](#)).

Daugiau informacijos apie aplinkos prevencijos strategijų taikymą ugdymo įstaigose rasite Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento 2014 m. parengtose rekomendacijas savivaldybėms „[Psichoaktyviųjų medžiagų pasiūlos ir paklausos mažinimo priemonių taikymas](#)“. Šioje informacinėje medžiagoje atspindėta ne tik Lietuvos savivaldybių patirtis įgyvendinant alkoholio ir tabako kontrolės bei šių ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės, bet ir moksliniais įrodymais grįstų alkoholio ir tabako kontrolės bei psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonių veiksmingumas. Tikimės, kad informacinė medžiaga bus naudinga savivaldybių Narkotikų kontrolės bei Vaiko gerovės komisijoms, visuomenės sveikatos biurų

specialistams, kitiems savivaldybių bendruomenės nariams, dirbantiems psichoaktyviųjų medžiagų paklausos ir pasiūlos mažinimo srityse.

2. Bendroji psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija

2.1. Bendroji psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija ugdymo įstaigose

Europos Taryba skatina ES šalis visose mokyklose vykdyti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programas ir skatinti šių programų kūrimą⁷. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos duomenimis, 2013 metais Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose buvo tęsiamas prevencinių programų įgyvendinimas (žr. 1 lentelė).

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2006 m. kovo 17 d. įsakymu Nr. ISAK-494 (Žin., 2006, Nr.33-1197) patvirtinta **Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa**, kurios paskirtis – užtikrinti bendrosios (pirminės) prevencinės veiklos veiksmingumą, 2013 m. vykdė 977 mokyklos. Šios programos turinys, atsižvelgiant į ugdymo patirties ypatumus ir atitinkamos prevencinės veiklos poreikį, pritaikytas kiekvienam amžiaus tarpsniui ir apima ikimokyklinį, priešmokyklinį, pradinį, pagrindinį ir vidurinį ugdymą.

Svarbu, kad saugaus elgesio ir sveikatos puoselėjimo bei stiprinimo žinių ir įgūdžių būtų mokomi visų amžiaus tarpinių mokiniai. Atsižvelgdama į tai, Švietimo ir mokslo ministerija 2012 metais patvirtino dvi naujas programas: Žmogaus saugos bendrąją programą ir Sveikatos ugdymo bendrąją programą. **Žmogaus saugos bendroji programa** apibrėžia žmogaus saugos ugdymo tikslą ir uždavinius, žmogaus saugos kompetencijos struktūrą, integravimo galimybes, ugdymo gaires, nurodo palankios mokyti aplinkos ypatybes, apibūdina mokinių pasiekimus ir turinio apimtį. Programa yra neatsiejama ir integrali Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų dalis. Programa yra skirta žmogaus saugos kompetencijai – gebėjimui ir nusiteikimui naudotis individualia ir kolektyvine patirtimi pagrįstomis žiniomis ir sprendimais užtikrinant tinkamą elgesį savo ir kitų žmonių saugumą – ugdyti. Siektina, kad mokiniai patys atpažintų, įvardytų grėsmę ir pavojų keliančias situacijas, būtų pasirengę imtis praktinių veiksmų, saugotų gyvybę ir sveikatą, aplinką ir turtą. Šią programą 2013 m. vykdė 803 mokyklos. **Sveikatos ugdymo bendrosios programos** paskirtis – užtikrinti sėkmingą vaiko sveikatos ugdymą mokykloje, prisidėti prie vaiko dvasinio, fizinio, psichinio, socialinio pajėgumo ir gerovės. Sveikatos ugdymo tikslas – padėti mokiniams įgyti visuminę sveikatos sampratą, išsiugdyti sveikatai naudingus gebėjimus, įpročius bei nuostatas, atsakomybę už savo ir kitų sveikatą, paskatinti juos rinktis sveiką gyvenimo būdą. 2013 m. Sveikatos ugdymo bendrąją programą vykdė 520 mokyklų.

Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas neretai yra susijęs su nesugebėjimu tinkamai įveikti streso ar spaudimo, todėl labai svarbu ugdyti vaikų socialinius įgūdžius, kurie padeda veiksmingai įveikti kasdieniame gyvenime išskylančias kliūtis, prisitaikyti, palaikyti ir puoselėti savo psichologinę gerovę, bendrauti ir bendradarbiauti. Socialiniai įgūdžiai atlieka svarbų vaidmenį sveikatos stiprinime ir psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijoje, nes veikia asmens fizinę, psichologinę ir socialinę gerovę⁸. Mokyklose gali būti vykdomos įvairios **vaikų gyvenimo įgūdžių ugdymo programos**, kurios Lietuvoje gana populiarios: gyvenimo įgūdžių ugdymo programą 1- 8 klasių mokiniams „Sveikos gyvensenos ugdymas“ 2013 m. vykdė 490 mokyklų, pradinėms klasėms skirtą programą „Gyvenimo įgūdžių ugdymas“ vykdė 521 mokykla, V-VIII klasėms skirtą programą – 431 mokykla, o IX-X klasėms – 390 mokyklų.

2013 m. Lietuvos mokyklose buvo įgyvendinama nemažai kitų prevencijos programų. Programa **„Žipio draugai“** vykdyta 386 mokyklose. 23 mokyklose parodoma diegti smurto ir patyčių prevencijos programa **„Obuolio draugai“**, kuri yra programos „Žipio draugai“ tęsinys. Parengta ir išleista programos „Obuolio draugai“ metodinė medžiaga, mokomieji objektai interaktyviai lentai, metodikos komplektai, informacinė seminarų medžiaga, komplektai vaikams, dalomoji medžiaga vaikų tėvams. Programa **„Antrasis žingsnis“** vykdyta 294 mokyklose. Paauglių socialinių įgūdžių ugdymo programą **„Tiltai“** vykdė 183 mokyklos, į vaiko ir šeimos socialinių įgūdžių ugdymą orientuotą ankstyvosios prevencijos programą 7-9 metų vaikams **„Įveikiame kartu“** – 182 mokyklos, o **socialinių įgūdžių vadovu pradinėms klasių moksleivių įgūdžiams lavinti** vadovavosi 180 mokyklų.

Labai svarbu į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencines veiklas įtraukti ir mokinių tėvus. Švietimo ir mokslo ministerijos duomenimis, 2013 m. Lietuvos mokyklose buvo vykdytos ir kelios programos, skirtos mokinių tėvams. **Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos mokymo programą tėvams**, patvirtintą Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro direktorės 2007 m.

⁷ <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index33490EN.html>

⁸ http://whqlibdoc.who.int/hq/1994/who_mnh_psf_93.7a_rev.2.pdf

gruodžio 29 d. įsakymu Nr. (1.3) V-263, 2013 m. įgyvendino 104 mokyklos, o Gordon Training International „Tėvų efektyvumo ugdymo programą“ (angl. "Parent effectiveness training" P.E.T.) įgyvendino 9 mokyklos.

1 lentelė. 2010–2013 metais Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose vykdytos programos, skirtos vaikų gyvenimo įgūdžiams ugdyti, vaikų psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevencijai vykdyti

Eil. nr.	Programos pavadinimas	Programą vykdančių mokyklų skaičius			
		2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.
1.	Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2006 m. kovo 17 d. įsakymu Nr. ISAK-494 (Žin., 2006, Nr.33-1197)	964	953	950	977
2.	Žmogaus saugos bendroji programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2012 m. liepos 18 d. įsakymu Nr. V-1159 (Žin., 2012 Nr. 89- 4668)				803
3.	Sveikatos ugdymo bendroji programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2012 m. rugpjūčio 31 d. įsakymu Nr. V-1290 (Žin. 2012, Nr.105-5347)				520
4.	„Sveikos gyvensenos ugdymas“ - gyvenimo įgūdžių ugdymo programa 1- 8 klasių mokiniams	610	554	564	490
5.	„Gyvenimo įgūdžių ugdymas“ (pradinės klasės). L. Bulotaitė, V. Gudžinskienė, O. Rugevičienė. 2004 m.	392	479	483	521
6.	„Gyvenimo įgūdžių ugdymas“ (V-VIII klasės). L. Bulotaitė, V. Gudžinskienė, A. Davidavičienė. 2005 m.	367	428	428	431
7.	„Gyvenimo įgūdžių ugdymas“ (IX-X klasės). L. Bulotaitė, V. Gudžinskienė, I. Pilkauskienė. 2005 m.	268	329	365	390
8.	„Žipio draugai“ - ankstyvosios prevencijos ir socialinio emocinio ugdymo programa 5-7 metų vaikams	281	320	312	386
9.	„Antrasis žingsnis“ ("Second step") - socialinių emocinių įgūdžių ugdymo programa 1-4 klasės mokiniams	181	225	236	294
10.	„Tiltai“ - paauglių socialinių įgūdžių ugdymo programa. N. Strulienė, 2007 m.	178	189	204	183
11.	„Iveikiame kartu“ - į vaiko ir šeimos socialinių įgūdžių ugdymą orientuota ankstyvosios prevencijos programa 7-9 metų vaikams	91	121	161	182
12.	Socialinių įgūdžių vadovas. Pradinių klasių moksleivių įgūdžiams lavinti. S.Kemerienė, R.Mazūrienė, A.Petronis ir kt.		139	146	180
13.	„Paauglystės kryžkelės“ - Lions Quest gyvenimo įgūdžių ugdymo programa 5-8 klasių mokiniams	66	84	86	112
14.	„Sniego gniūžtė“ - psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos ir socialinių įgūdžių ugdymo programa 8-12 klasių mokiniams	129	114	99	97
15.	„GYVAI“ (UNPLUGGED) - tabako, alkoholio ir narkotinių medžiagų vartojimo prevencijos programa 12-14 metų mokiniams (Asociacija Mentor LIETUVA)	35	16	40	46
16.	„Linės-pagalba vaikams“ - psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programa 6-12 (15) metų vaikams	67	55	49	39
17.	„Obuolio draugai“ - ankstyvosios prevencijos programa 7-9 metų vaikams				23
18.	„Alkoholio ir kitų narkotikų vartojimo prevencijos vykdymas ugdymo įstaigose, taikant sobriologijos mokslo pasiekimus“	40	20	26	20
19.	SEAL Jungtinės Karalystės socialinio emocinio mokymosi programa			7	1
20.	Psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevencijos mokymo programa tėvams, patvirtinta Specialiosios pedagogikos ir	125	112	101	104

	psichologijos centro direktorės 2007 m. gruodžio 29 d. įsakymu Nr. (1.3) V-263				
21.	Gordon Training International „Tėvų efektyvumo ugdymo programa“ ("Parent effectiveness training" P.E.T.)	5	4	3	9

(Informacijos šaltinis: Švietimo ir mokslo ministerija)

2.2. Prevencinių programų akreditavimas

Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras kartu su šešiais partneriais vykdo valstybės planavimo projektą „Saugios aplinkos mokykloje kūrimas“, kurio tikslas – plėtoti saugios aplinkos mokyklose kūrimą. Projekto pradžia 2012 m. sausio 3 d., pabaiga 2015 m. sausio 3 d. Įgyvendinant projekto veiklą parengtas ir Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro direktoriaus 2012 m. lapkričio 12 d. įsakymu Nr. (1.3)V-404 „Dėl prevencinių programų akreditavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ patvirtintas prevencinių programų akreditavimo tvarkos aprašas. Vadovaujantis šiuo dokumentu akredituojamos programos, įgyvendinamos bendrojo ugdymo mokyklose bei skirtos smurto, savižudybių, prievartos, prekybos žmonėmis, alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo, ŽIV/AIDS, teisės pažeidimų prevencijai, taip pat – socialinio emocinio bei gyvenimo įgūdžių ugdymo programos. Prevencinių programų akreditavimo tikslas – įvertinti ir atrinkti veiksmingas prevencines programas. Atrinktos programos gauna papildomą finansavimą iš projekto „Saugios aplinkos mokykloje kūrimas“ lėšų.

2013 m. vasario-kovo mėn. buvo paskelbtas kvietimas teikti prevencines programas akreditavimui. Iš viso buvo gauta 17 prevencinių programų akreditavimui šiose prevencijos srityse: socialinių įgūdžių ugdymo, alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo, teisės pažeidimų bei programos skirtos mokinių tėvams. Prašymus pateikė nevyriausybinės organizacijos ir fiziniai asmenys. Visos gautos prevencinės programos buvo perduotos vertinimui. Akreditavimo komisija, atsižvelgdama į nepriklausomų vertintojų pastabas ir siūlymus nutarė akredituoti 7 prevencines programas (žr. 2 lentelė).

2 lentelė. Akredituotos prevencinės programos

Programos pavadinimas	Programos vykdytojai	Plačiau apie programą
Socialinių emocinių įgūdžių ugdymo programa „Antras žingsnis“	VšĮ „Paramos vaikams centras“	http://www.pvc.lt/second-step
Ankstyvosios prevencijos programa „Obuolio draugai“	VšĮ „Vaiko labui“	http://www.vaikolabui.lt/?page_id=3035
Ankstyvosios prevencijos programa „Žipio draugai“	VšĮ „Vaiko labui“	http://www.vaikolabui.lt/?page_id=10
Tėvų mokymo programa STEP	dr. Jolita Jonynienė	http://www.stepgrupes.lt/step-programa/apie-step/
Vaiko emocijų išraiškos kontrolės (VEIK) ugdymo programa	VšĮ „Šeimos santykių institutas“	http://www.ssinstitut.lt/lt/visiems/programos/vaiko-emociniu-kompetenciju-ugdymas-2/
Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programa „Gyvai“	Asociacija „Mentor Lietuva“	http://www.mentor.lt/lt/veikla/mentorystes-programa/
„Mentorystė“	Asociacija „Mentor Lietuva“	http://www.mentor.lt/lt/veikla/mentorystes-programa/

Prevencinių programų akreditavimas vyks visą projekto įgyvendinimo laikotarpį. Prevencines programas akreditavimui gali teikti tiek juridiniai, tiek fiziniai asmenys, disponuojantys autorinėmis prevencinės programos teisėmis arba turintys teisę prevencinę programą įgyvendinti Lietuvoje. Daugiau informacijos: <http://www.sppc.lt/index.php?772563366>.

2.3. Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos vykdytos bendrosios psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės

Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, 2013 metais buvo vykdytos tiek bendrosios psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės, tiek atrankinės ir tikslinės prevencijos priemonės (žr. 3.1 skyrių „Atrankinė prevencija laisvalaikio praleidimo vietose“).

Remiantis 10-ties apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų pateiktomis ataskaitomis už 2013 metus, teritorinių policijos įstaigų ir jų struktūrinių padalinių pareigūnai vykdė jaunimui ir jų tėvams skirtą įvairią prevencinę veiklą – organizavo ekskursijas į policijos komisariatus, skaitė paskaitas psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos temomis, organizavo vasaros stovyklas, žygius, ekskursijas, varžybas, susitikimus ir neformalias diskusijas psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos temomis, vaikus ir jų tėvus supažindino su teisine atsakomybe dėl disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, vykdė prevencines programas, skirtas vaikų socialiniams įgūdžiams ugdyti. Organizuojant įvairius prevencinius renginius buvo aktyviai bendradarbiaujama su socialiniais partneriais: savivaldybių bendrojo lavinimo mokyklomis, visuomenės sveikatos biurais, vaikų dienos centrais, socialinės globos ir užimtumo centrais, bendruomene/seniūnijomis. Taip pat apskričių policijos komisariatai nuolat bendradarbiauja su savivaldybių administracijų vaiko gerovės komisijomis, pravedami prevenciniai pokalbiai su vaikais, kurių elgesiu domisi policija, ar vaikais, kurie yra įrašyti į policijos profilaktinę įskaitą. Buvo vykdoma švietėjiška veikla platinant lankstinukus, plakatus psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tema, vyko jų gamyba.

Pažymėtina, kad šalia bendrosios psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonių, policijos komisariatai aktyviai vykdė psichoaktyviųjų medžiagų vartotojų išaiškinimo priemones, vykdė atrankinę ir tikslinę psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją.

2.4. Bendrosios psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės jaunimui

2.4.1. Jaunimo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonių poreikis

Siekiant užtikrinti vykdomų prevencijos priemonių veiksmingumą, pirmiausia reikėtų išsiaiškinti prevencijos poreikį ir geriau susipažinti su tiksline grupe. Poreikio įvertinimas leidžia numatyti galimus prevencijos tikslus, suteikia daug svarbios informacijos apie tai, kaip šių tikslų reikėtų siekti, leidžia pagrįsti planuojamą taikyti prevencijos priemonių būtinumą ir užtikrina, kad jos bus nukreiptos į tikslinę grupę ir atitiks jos poreikius⁹.

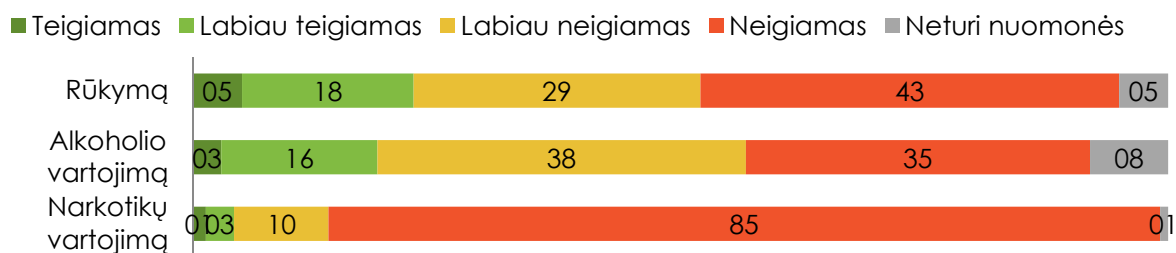
Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento užsakymu Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų bendrovė „Spinter tyrimai“ 2013 metais atliko reprezentatyvų suaugusių Lietuvos gyventojų požiūrio į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą tyrimą. Siekiant išsiaiškinti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonių poreikio ir taikymo jaunimo tikslinėse grupėse galimybes Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas atskirai įvertino ir išanalizavo 18-29 m. amžiaus tyrimo dalyvių atsakymus (iš viso 238). Tyrime dalyvavo 116 vaikinių ir 122 merginų. 31,9 proc. tyrimo dalyvių nurodė besimokantys ar studijuojantys.

Jaunimo požiūris į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą. Daugumos tyrimo dalyvių požiūris į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą yra neigiamas. Palankiausiai jaunimas žiūri į rūkymą (22,6 proc. – teigiamai / labiau teigiamai ir 72,3 proc. – labiau neigiamai / neigiamai). Panašiai jaunimas vertina ir alkoholio vartojimą (18,9 proc. – teigiamai / labiau teigiamai ir 73,1 proc. – labiau neigiamai / neigiamai). Griežčiausias požiūris į narkotikų vartojimą (4,2 proc. – teigiamai / labiau teigiamai ir 95 proc. labiau neigiamai / neigiamai) (žr. 3 pav.).

3 pav. Požiūris į rūkymą, alkoholinių gėrimų ir narkotikų vartojimą (proc.; N = 238)

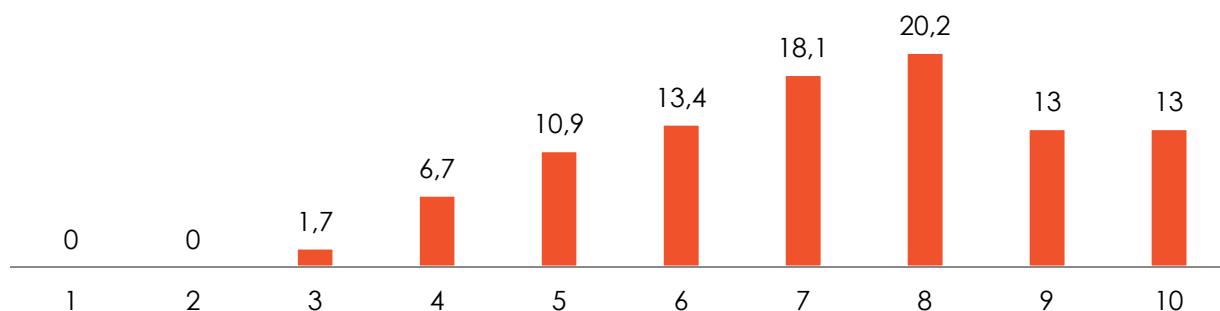
⁹ European drug prevention quality standards: A manual for prevention professionals. EMCDDA, Lisbon, December 2011.

Jaunimo žinios apie psichoaktyvias medžiagas. Jaunimas savo žinias apie psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo poveikį vertina pakankamai gerai (atsakymų vidurkis $7,24 \pm 1,84$). Beveik pusė (46,2 proc.) apklausto jaunimo savo žinias įvertino 8 balais ir geriau, trečdalis (31,5 proc.) – 5-7 balais, o likęs penktadalis (19,3 proc.) – 3-5 balais, prasčiau nei 3 balais savo žinias įvertinusių jaunuolių nebuvo (žr. 4 pav.).

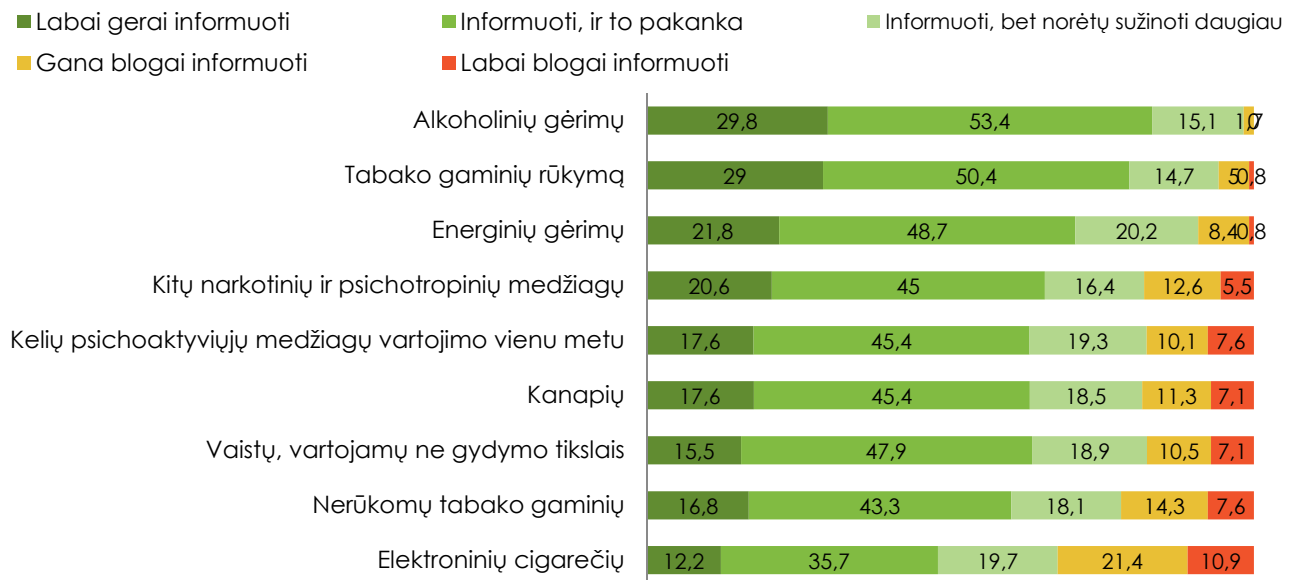
4 pav. Asmeninių žinių apie psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo poveikį vertinimas (1 – labai prastos, 10 – puikios) (proc.; N = 238)

Dauguma jaunimo mano esantys informuoti apie įvairių psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo pasekmes. Jaunimas yra geriausiai informuotas apie alkoholio vartojimo pasekmes (29,8 proc. – labai gerai informuoti, 53,4 proc. – informuoti ir to pakanka, 15,1 proc. – informuoti, bet norėtų sužinoti daugiau). Antroje vietoje – tabako gaminių rūkymo pasekmės (atitinkamai 29 proc., 50,4 proc. ir 14,7 proc.). Blogiausiai jaunimas yra informuotas apie elektroninių cigarečių vartojimo pasekmes (32,3 proc. yra blogai ar labai blogai informuoti) ir nerūkomų tabako gaminių vartojimo pasekmes (21,9 proc. yra blogai ar labai blogai informuoti) (žr. 5 pav.). Svarbu paminėti, kad 2013 m. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas parengė informacinę medžiagą jaunimui apie nerūkomą tabaką (http://ntakd.lt/files/informacine_medzega/0-NTAKD_medziaga/2-leidiniai/Nerkomas_tabakas_A5.pdf) ir paskelbė informaciją visuomenei apie elektronines cigaretes (<http://ntakd.lt/naujienos/pranesimai-spaudai/1006-del-elektronini-cigareci>).

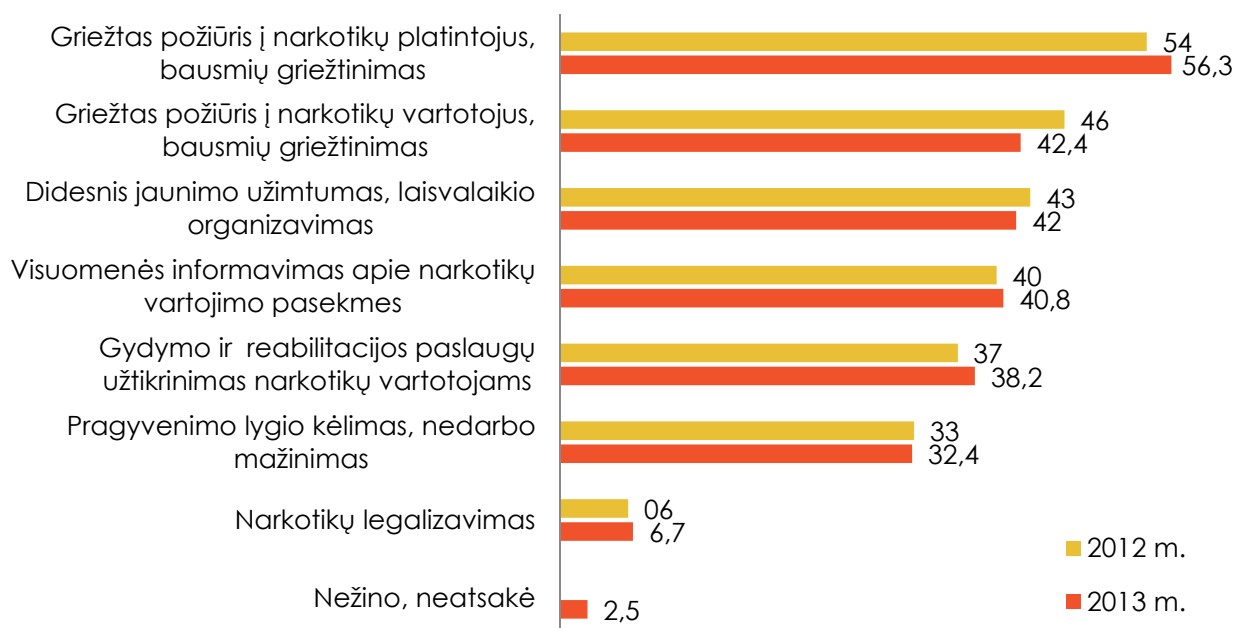
Jaunimas dažniausiai norėtų daugiau sužinoti apie energinių gėrimų (20,2 proc.), kelių psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo vienu metu (19,3 proc.) ir elektroninių cigarečių (19,7 proc.) vartojimo pasekmes (žr. 5 pav.). Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas 2014 m. parengė ir išplatino informacinę medžiagą jaunimui apie kofeino poveikį sveikatai (http://ntakd.lt/files/informacine_medzega/Kofeinas.pdf).

5 pav. Žinių, apie galimas įvairių psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo pasekmes, vertinimas (proc.; N = 238)

Efektivos narkotikų vartojimo problemos šalyje sprendimo priemonės. Viena efektyviausių narkotikų vartojimo problemos šalyje sprendimo priemonių jaunimas dažniausiai laiko griežtą požiūrį į narkotikų platintojus ir bausmių griežtinimą (56,3 proc. apklausto jaunimo šią priemonę pasirenko kaip vieną iš 3 efektyvių narkotikų vartojimo problemos šalyje sprendimo priemonių). Efektyvioms priemonėms jaunimas dažnai priskyre ir griežtą požiūrį, didesnes sankcijas vartotojams (42,4 proc.), didesnį jaunimo užimtumą, laisvalaikio organizavimą (42 proc.) ir visuomenės informavimą apie narkotikų vartojimo pasekmes. 38,2 proc. prioritetą skiria gydymo ir reabilitacijos paslaugų užtikrinimui narkotikų vartotojams, 32,4 proc. – pragyvenimo lygio kėlimui, nedarbo mažinimui. Mažiausiai efektyvia priemone laikomas narkotikų legalizavimas (6,7 proc.). Lyginant tyrimo rezultatus su 2012 m. atlikto tyrimo rezultatais, galima pastebėti, kad jaunimas prioritetą skyrė toms pačioms priemonėms (žr. 6 pav.).

6 pav. Efektivos narkotikų vartojimo problemos šalyje sprendimo priemonės 2012 m. ir 2013 m. (galimi trys atsakymo variantai) (proc.; N = 238)

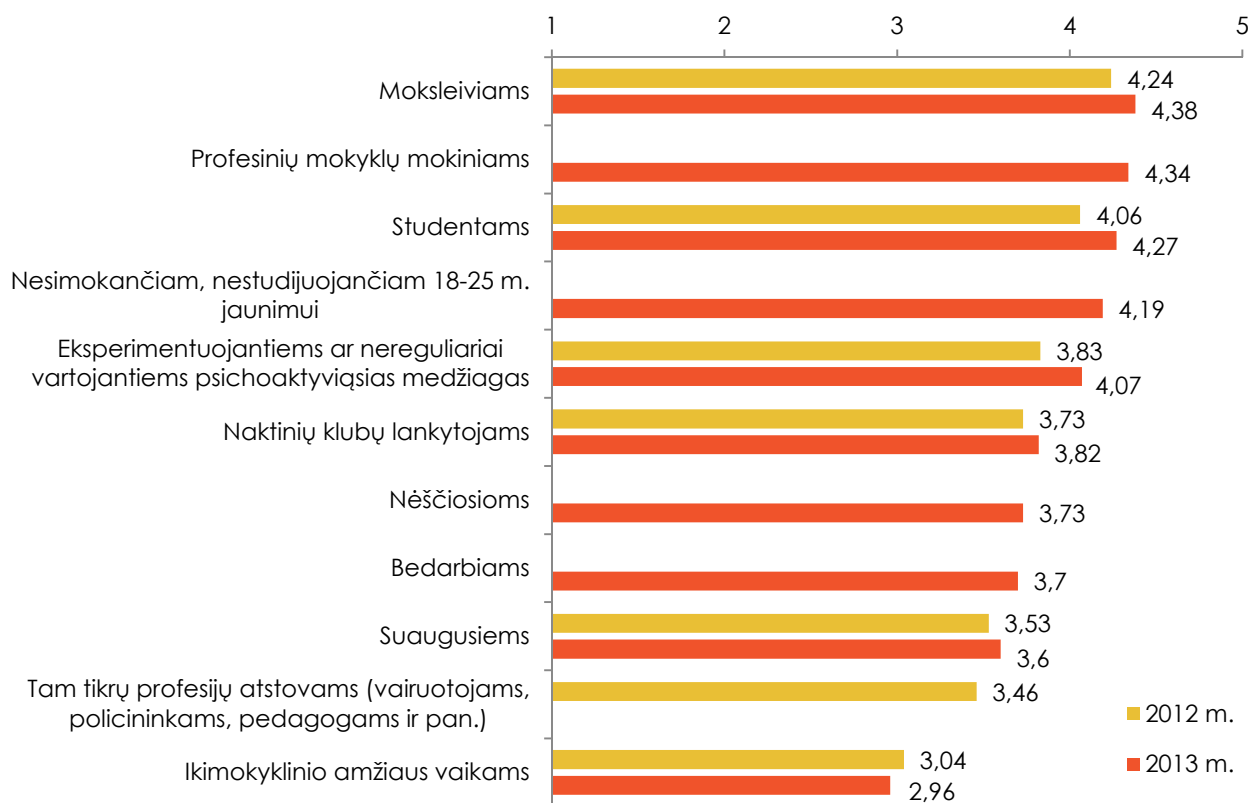

Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos tikslinės grupės. Jaunimo nuomone, psichoaktyviųjų medžiagų (tabako, alkoholio, narkotikų, raminamųjų / migdomųjų vaistų ir kt.) vartojimo prevencijos priemonės tikslingiausia taikyti:

1. moksleiviams (atsakymų vidurkis $4,38 \pm 0,72$),
2. profesinių mokyklų mokiniams (atsakymų vidurkis $4,34 \pm 0,70$),
3. studentams (atsakymų vidurkis $4,27 \pm 0,74$),
4. nesimokančiam, nestudijuojančiam 18-25 m. jaunimui (atsakymų vidurkis $4,19 \pm 0,79$),
5. eksperimentuojantiems ar nereguliariai vartojantiems psichoaktyvias medžiagas (atsakymų vidurkis $4,07 \pm 0,93$).

Apklausto jaunimo nuomone, mažiausiai tikslinga psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės taikyti ikimokyklinio amžiaus vaikams (atsakymų vidurkis $2,96 \pm 1,30$). 2013 m. jaunimas moksleiviams, studentams, naktinių klubų lankytojams, eksperimentuojantiems ar nereguliariai vartojantiems psichoaktyvias medžiagas ir suaugusiems skirtas prevencijos priemonės laikė tikslingesnėmis nei 2012 m., o prevencijos priemonių taikymą ikimokyklinio amžiaus vaikams – mažiau tikslingu (žr. 7 pav.).

7 pav. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonių taikymo tikslingumas skirtingoms tikslinėms grupėms 2012 m. ir 2013 m. (1 – visiškai netikslinga; 5 – labai tikslinga)

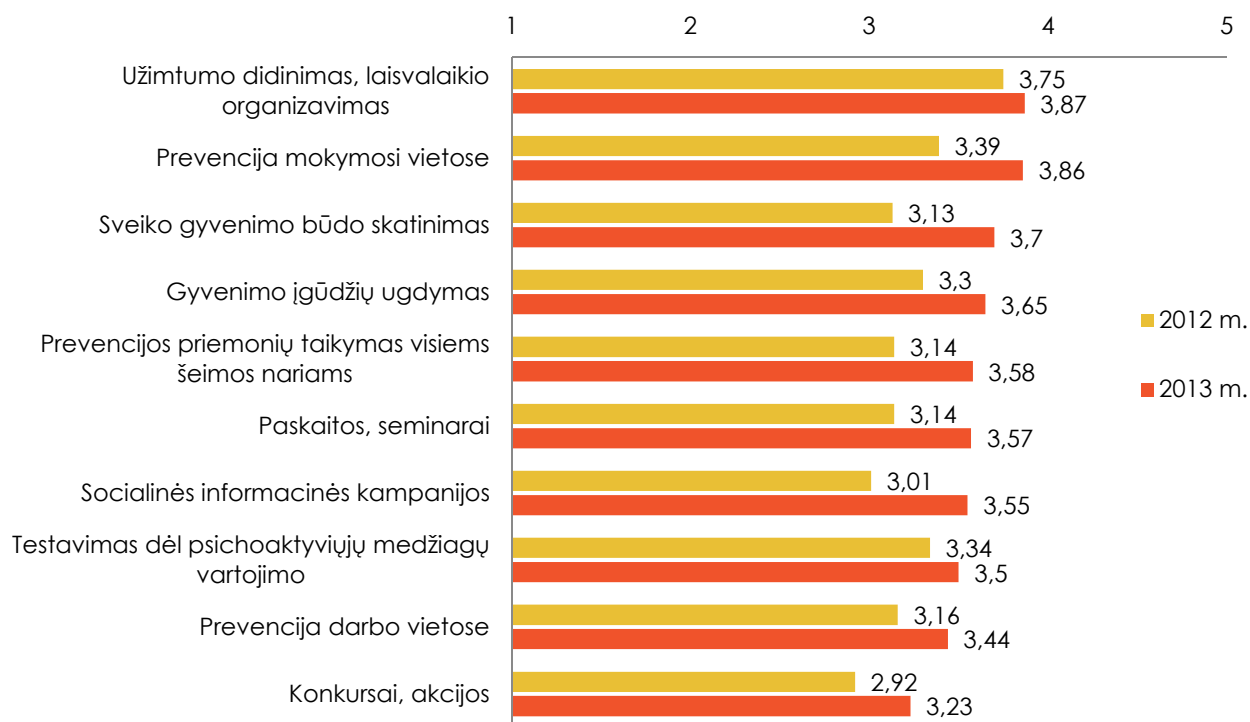
Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonių veiksmingumas. Jaunimas veiksmingiausiomis psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonėmis jų amžiaus asmenims laiko:

1. užimtumo didinimą, laisvalaikio organizavimą (atsakymų vidurkis $3,87 \pm 0,93$),
2. prevenciją mokymosi vietose (atsakymų vidurkis $3,86 \pm 0,90$),
3. sveiko gyvenimo būdo skatinimą (atsakymų vidurkis $3,7 \pm 0,97$),
4. gyvenimo įgūdžių ugdymą (atsakymų vidurkis $3,65 \pm 0,91$).

Jaunimo nuomone, kiek mažiau veiksmingos yra tokios prevencijos priemonės kaip prevencijos priemonių taikymas visiems šeimos nariams (atsakymų vidurkis $3,58 \pm 0,93$), paskaitų skaitymas ir seminarų vedimas (atsakymų vidurkis $3,57 \pm 0,88$), socialinės informacinės kampanijos (atsakymų vidurkis $3,55 \pm 0,89$), testavimas dėl psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo (atsakymų vidurkis $3,5 \pm 1,01$) ir prevencija darbo vietose (atsakymų vidurkis $3,44 \pm 0,92$).

Rezultatai rodo, kad vykdant psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją jauniems asmenims mažiausiai veiksminga yra organizuoti konkursus ir akcijas (atsakymų vidurkis $3,23 \pm 1,12$). Lyginant su 2012 m. atlikto tyrimo rezultatais, 2013 m. jaunimas visas minėtas prevencines veiklas vertino kaip veiksmingesnes nei 2012 m. (žr. 8 pav.).

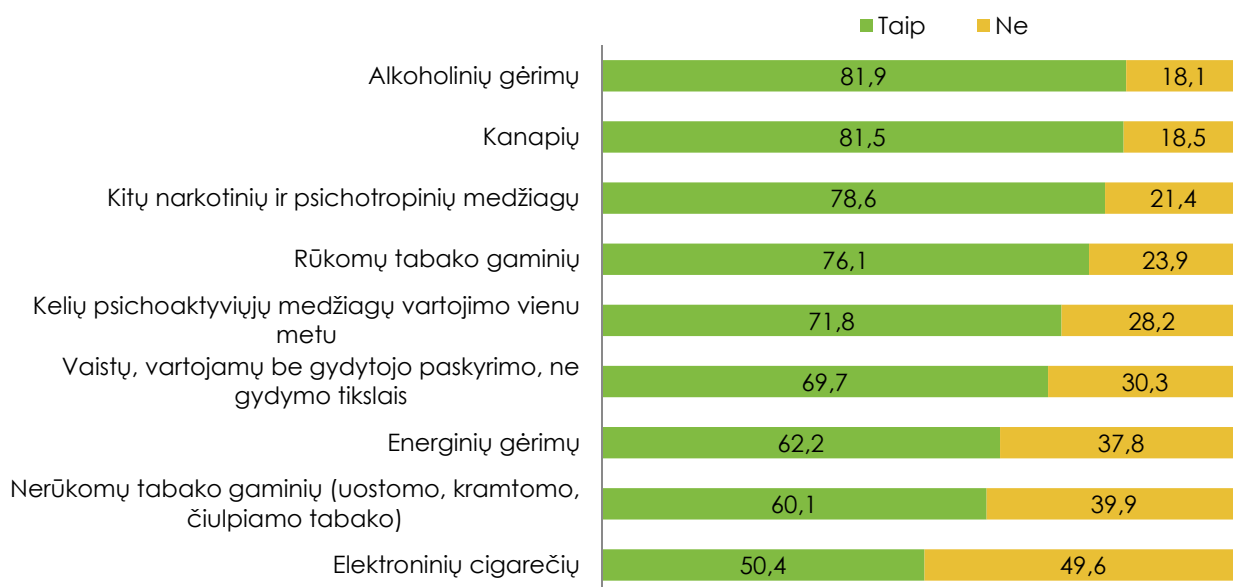
8 pav. Respondento bendraamžiams taikomų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonių veiksmingumo vidurkiai 2012 m. ir 2013 m. (1 – visiškai neveiksminga, 5 – labai veiksminga)

Psichoaktyviosios medžiagos, kurių vartojimo prevencijai reikėtų skirti didžiausią dėmesį.

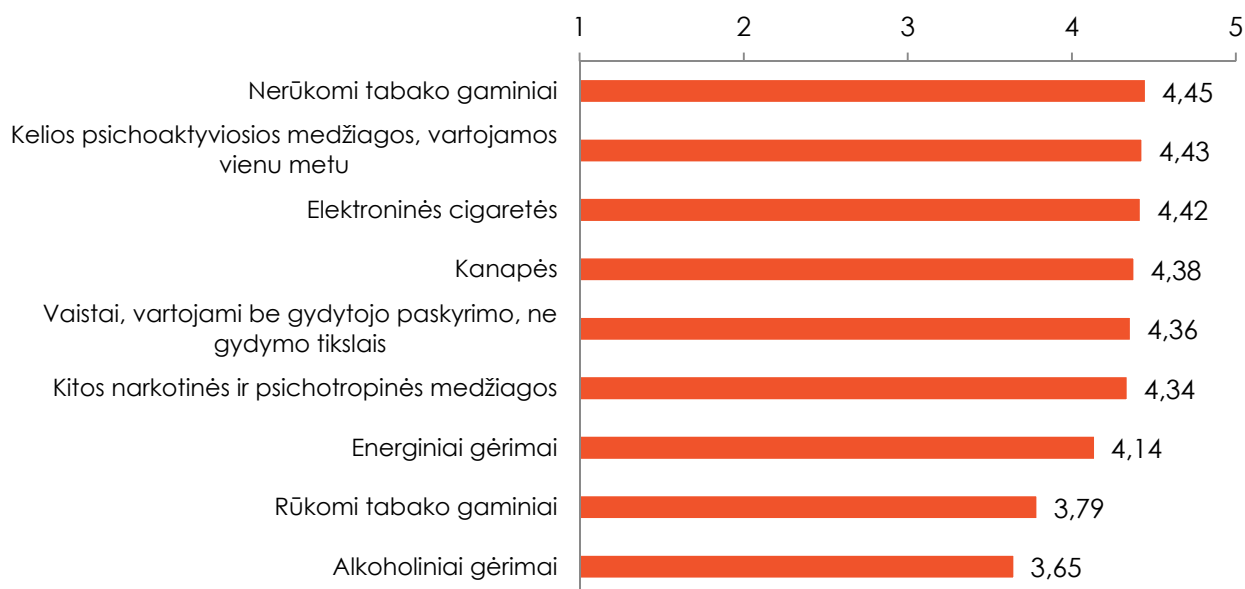
Jaunimo nuomone, vykdant psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją jų bendraamžiams didžiausią dėmesį reikėtų skirti alkoholio (81,9 proc.), kanapių (81,5 proc.), kitų narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo (78,6 proc.) ir tabako gaminių rūkymo (76,1 proc.) prevencijai. 71,8 proc. jaunimo mano, kad svarbu vykdyti kelių psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo vienu metu (pvz.: alkoholio ir raminamųjų vaistų, kelių narkotinių medžiagų) prevenciją, 69,7 proc. - raminamųjų, migdomųjų vaistų, vartojamų be gydytojo paskyrimo, vaistų, vartojamų ne gydymo tikslais, prevenciją. Kiek rečiau pritariama jaunimo energinių gėrimų (62,2 proc.), nerūkomų tabako gaminių (uostomo, kramtomo, čiulpiamo tabako) (60,1 proc.) ir elektroninių cigarečių (50,4 proc.) vartojimo prevencijos svarbai. Nors pastarosios psichoaktyviosios medžiagos jaunimas siūlo skirti mažiau dėmesio, bet jų vartojimo prevencijos svarbai vis tiek pritaria daugiau nei pusė respondentų (žr. 9 pav.).

9 pav. Psichoaktyviosios medžiagos, kurių vartojimo prevencijai respondento bendraamžiams reikėtų skirti didžiausią dėmesį (proc.; N = 238)

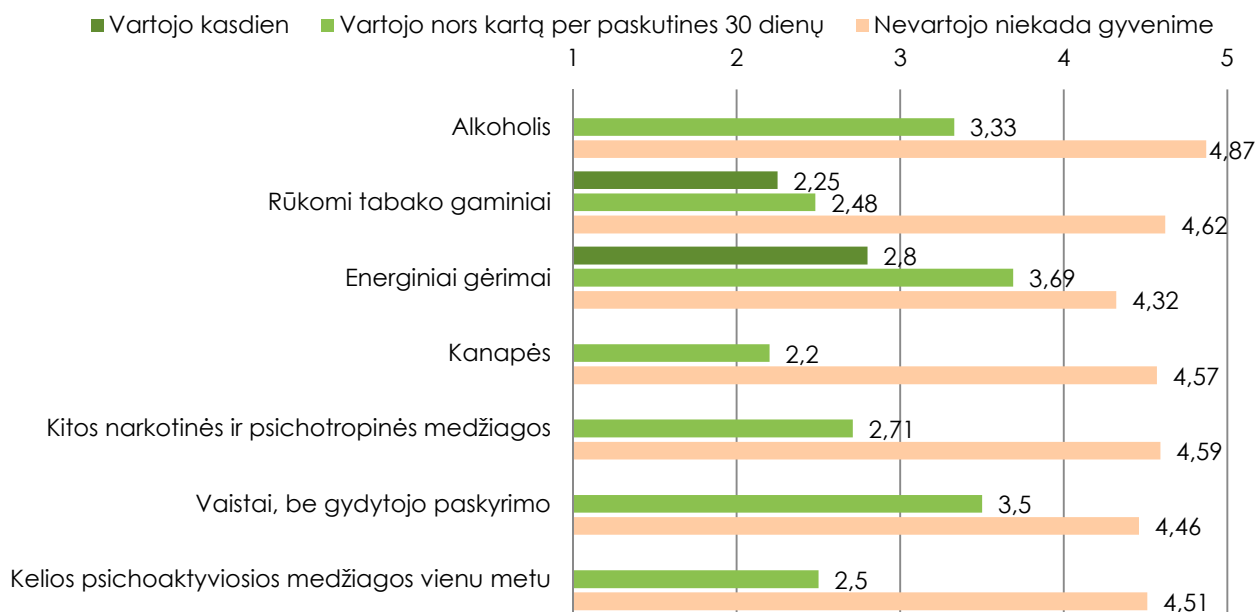
Jaunimo atsisakymas vartoti psichoaktyvias medžiagas. Dauguma respondentų teigė, kad jiems būtų pakankamai lengva atsisakyti psichoaktyviųjų medžiagų, jei šios būtų pasiūlytos. Jaunimui lengviausia yra atsisakyti nerūkomų tabako gaminių (atsakymų vidurkis $4,45 \pm 0,67$), kelių psichoaktyviųjų medžiagų, vartojamų vienu metu (atsakymų vidurkis $4,43 \pm 0,79$), ir elektroninių cigarečių (atsakymų vidurkis $4,42 \pm 0,81$). Kiek sunkiau yra atsisakyti kanapių (atsakymų vidurkis $4,38 \pm 0,90$), kitų narkotinių ir psichotropinių medžiagų (atsakymų vidurkis $4,34 \pm 0,93$), ramiamųjų, migdomųjų vaistų, vartojamų be gydytojo paskyrimo, vaistų, vartojamų ne gydymo tikslais (atsakymų vidurkis $4,36 \pm 0,84$). Sunkiausia jaunimui yra atsisakyti dažniausiai vartojamų psichoaktyviųjų medžiagų: alkoholio (atsakymų vidurkis $3,65 \pm 1,18$), rūkomų tabako gaminių (atsakymų vidurkis $3,79 \pm 1,33$) ir energinių gėrimų (atsakymų vidurkis $4,14 \pm 0,97$). Vis dėlto, didesnė dalis jaunimo mano, kad gali nesunkiai atsisakyti visų minėtų psichoaktyviųjų medžiagų (žr. 10 pav.).

10 pav. Atsisakymo vartoti psichoaktyvias medžiagas, jei jos būtų pasiūlytos, lengvumo vidurkiai (1 – labai sunku, 5 – labai lengva)

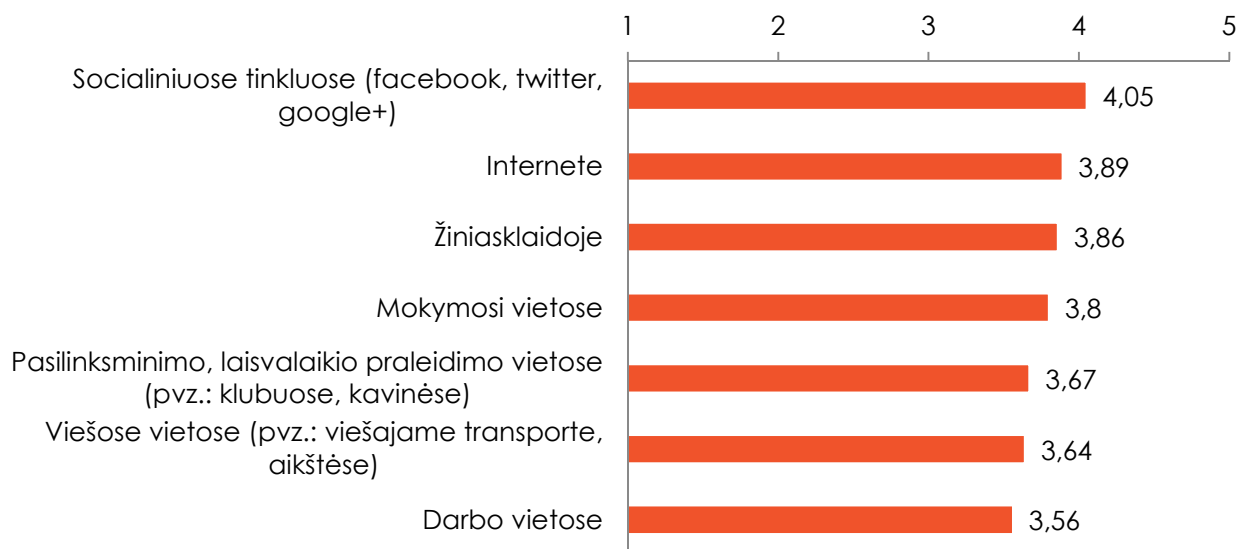
Tyrimo rezultatai rodo, kad psichoaktyviųjų medžiagų nevartojančiam jaunimui yra kur kas lengviau jų atsisakyti, nei vartojantiems atitinkamas psichoaktyvias medžiagas (žr. 11 pav.).

11 pav. Vartojusio nors kartą per paskutines 30 dienų, kasdien ir nevartojusio nei karto gyvenime atitinkamų psichoaktyviųjų medžiagų tyrimo dalyvių atsisakymo jas vartoti, jei jos būtų pasiūlytos, lengvumo vidurkiai (pvz.: nei karto gyvenime alkoholi nevartojusių tyrimo dalyvių atsisakymo vartoti alkoholi lengvumo vidurkis yra 4,87, o nors kartą gyvenime alkoholi vartojusių – 3,33) (1 – labai sunku, 5 – labai lengva)

Tikslingiausias vietas vykdyti jaunimui skirtas socialines informacines kampanijas. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad tikslingiausias vietas vykdyti jaunimui skirtas socialines informacines kampanijas yra socialiniai tinklai (facebook, twitter, google+) (atsakymų vidurkis $4,05 \pm 0,91$). Kiek mažiau veiksminga socialines informacines kampanija vykdyti internete (atsakymų vidurkis $3,89 \pm 0,94$), žiniasklaidoje (atsakymų vidurkis $3,86 \pm 0,87$) ir mokymosi vietose (atsakymų vidurkis $3,8 \pm 0,99$). Apklausto jaunimo nuomone, mažiausiai tikslinga jų amžiaus asmenims vykdyti socialines informacines kampanijas darbo vietose (atsakymų vidurkis $3,56 \pm 1,01$), viešose vietose (atsakymų vidurkis $3,64 \pm 1,02$) ir pasilinksminimo, laisvalaikio praleidimo vietose (pvz.: klubuose, kavinėse) (atsakymų vidurkis $3,67 \pm 1,19$) (žr. 12 pav.).

12 pav. Socialinių informacinių kampanijų, skirtų respondento amžiaus asmenims, vykdymo įvairiose vietose tikslingumo vidurkiai (1 – visiškai netikslinga, 5 – labai tikslinga)

Išvados

- Daugumos tyrimo dalyvių požiūris į alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimą yra neigiamas. Nepalankiausiai jaunimas vertina narkotikų vartojimą (95 proc. vertina labiau neigiamai ar neigiamai). Alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimą palankiau vertina tie tyrimo dalyviai, kurie patys vartoja ar praeityje vartojo šias medžiagas. Vaikiniai palankiau nei merginos žiūri į tabako ($p < 0,05$) ir narkotikų ($p < 0,05$) vartojimą.
- Jaunimas savo žinias apie psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo poveikį vertina pakankamai gerai (atsakymų vidurkis $7,24 \pm 1,84$).
- Dauguma jaunimo mano esantys informuoti apie įvairių psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo pasekmes. Tyrimo dalyviai jaučiasi geriausiai informuoti apie alkoholio vartojimo ir tabako gaminių rūkymo pasekmes, o blogiausiai – apie elektroninių cigarečių ir nerūkomų tabako gaminių vartojimo pasekmes. Svarbu paminėti, kad 2013 m. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas parengė informacinį leidinį jaunimui apie nerūkomą tabaką (http://ntakd.lt/files/informacine_medzega/0-NTAKD_medziaga/2-leidiniai/Nerkomas_tabakas_A5.pdf) ir paskelbė informaciją visuomenei apie elektronines cigaretes (<http://ntakd.lt/naujienos/pranesimai-spaudai/1006-del-elektronini-cigareci>). Jaunimas dažniausiai norėtų daugiau sužinoti apie energinių gėrimų, kelių psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo vienu metu ir elektroninių cigarečių vartojimo pasekmes. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas 2014 m. parengė ir išplatino informacinę medžiagą jaunimui apie kofeino poveikį sveikatai (http://ntakd.lt/files/informacine_medzega/Kofeinas.pdf).
- Efektyviomis narkotikų vartojimo problemos šalyje sprendimo priemonėmis jaunimas dažniausiai laiko: griežtą požiūrį į narkotikų platintojus ir bausmių griežtinimą (56,3 proc. pasirinko kaip vieną iš 3 efektyvių priemonių), griežtą požiūrį, didesnes sankcijas vartotojams (42,4 proc.), didesnį jaunimo užimtumą, laisvalaikio organizavimą (42 proc.) ir visuomenės informavimą apie narkotikų vartojimo pasekmes. Mažiausiai efektyvia priemone jaunimas laiko narkotikų legalizavimą (6,7 proc.). Narkotikų legalizavimą efektyvioms priemonėms priskyrė didesnė dalis vartojusių narkotikus nors kartą gyvenime nei vartojusiųjų neseniai, o reabilitacijos ir gydymo paslaugas, atvirkščiai, efektyvioms priemonėms dažniau priskyrė vartojusieji narkotikus neseniai nei nors kartą gyvenime ar niekada nevartoję.
- Jaunimo nuomone, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės tikslingiausia taikyti moksleiviams, profesinių mokyklų mokiniams, studentams, nesimokančiam ir nestudijuojančiam 18-25 m. jaunimui ir eksperimentuojantiems ar nereguliariai vartojantiems psichoaktyviausias medžiagas, o mažiausiai tikslinga – ikimokyklinio amžiaus vaikams.
- Jaunimas veiksmingiausiomis psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonėmis jų amžiaus asmenims laiko užimtumo didinimą ir laisvalaikio organizavimą, prevenciją mokymosi vietose, sveiko gyvenimo būdo skatinimą ir gyvenimo įgūdžių ugdymą.
- Vykdamą psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją jaunimui didžiausią dėmesį reikėtų skirti alkoholio (81,9 proc.), kanapių (81,5 proc.), kitų narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo (78,6 proc.) bei tabako gaminių rūkymo (76,1 proc.) prevencijai. Visų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos svarbai pritaria daugiau nei pusė respondentų.
- Daugumai tyrimo dalyvių būtų pakankamai lengva atsisakyti psichoaktyviųjų medžiagų, jei šios būtų pasiūlytos. Lengviausia atsisakyti nerūkomų tabako gaminių, kanapių, kelių psichoaktyviųjų medžiagų, vartojamų vienu metu, ir elektroninių cigarečių, o sunkiausia atsisakyti dažniausiai vartojamų psichoaktyviųjų medžiagų: alkoholio, rūkomų tabako gaminių ir energinių gėrimų. Psichoaktyviųjų medžiagų nevartojančiam jaunimui yra kur kas lengviau jų atsisakyti nei vartojantiems.
- Tikslingiausios vietos vykdyti jaunimui skirtas socialines informacines kampanijas yra socialiniai tinklai (facebook, twitter, google+), internetas, žiniasklaida ir mokymosi vietos, o mažiausiai tikslinga šias kampanijas vykdyti darbo vietose, viešose vietose, pasilinksminimo ir laisvalaikio praleidimo vietose.

Su visais tyrimo rezultatais galima susipažinti:
http://ntakd.lt/files/prevencija/jaunimo_tyrimas_2013.pdf

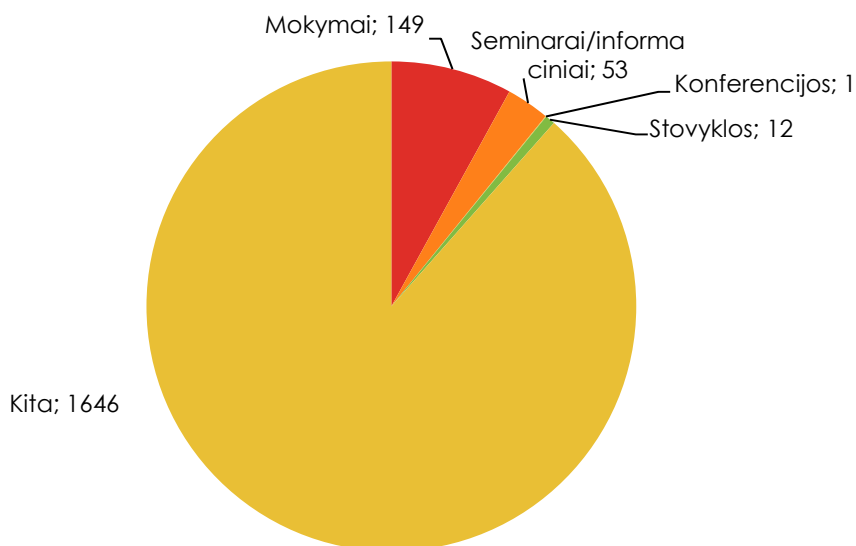
2.4.2. Bendrosios psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės 14–29 m. jaunimui

Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, vykdydamas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2013 m. kovo 7 d. įsakymo Nr. A1-104 „Dėl

pavedimo Jaunimo reikalų departamentui prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos" punktą 1.1.2.4. „Plėtoti esamus ir kurti naujus atvirus jaunimo centrus ir erdves, įgyvendinant Atvirų jaunimo centrų ir erdvių koncepciją“ 2013 m. organizavo 2 programų atrankos konkursus: Atvirų jaunimo centrų veiklos programų ir Atvirų jaunimo erdvių veiklos programų. Vienas iš atvirojo darbo uždavinių yra vykdyti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo, nusikalstamumo ir kt. pirminę ir antrinę prevenciją. 2013 m. kovo 1 d. Jaunimo reikalų departamento direktoriaus įsakymu Nr. 2V-54-(1.4) „Dėl Atvirų jaunimo centrų veiklos programų finansavimo 2013 metais“ ir „Atvirų jaunimo erdvių veiklos programų finansavimo 2013 metais“ nuspręsta iš dalies finansuoti 25 programas: 12 atvirų jaunimo centrų programų ir 13 atvirų jaunimo erdvių programų. Programų įgyvendinimui 2013 metams skirta 195 000 Lt: Atvirų jaunimo centrų veiklos programų vykdytojams – 135 000 Lt; Atvirų jaunimo erdvių programų vykdytojams – 60 000 Lt.

Ataskaitinio laikotarpio duomenimis, programų vykdytojai, įgyvendindami programų tikslus, vykdė dviejų rūšių veiklas: teikė tiesiogines paslaugas naudos gavėjams (teikė socialines, psichologines konsultacijas; informavo, konsultavo įvairiais klausimais) bei įgyvendino kitą veiklą, nesusijusią su tiesiogiai teikiamomis paslaugomis (užtikrino savanoriškos veiklos plėtrą, programų vykdytojų veiklose dalyvaujančio jaunimo ilgalaikį užimtumą, pagrindinių socialinių, edukacinių, emocinių ir profesinių kompetencijų ugdymą, įgalinimą imtis atsakomybės ir aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime, organizuojant įvairius mokymus, seminarus, konferencijas bei kitus renginius). Per 2013 m. programų vykdytojai surengė 1861 įvairaus pobūdžio renginį tikslinėms grupėms (149 mokymus, 53 seminarus, 12 stovyklų, 1 konferenciją, 1646 kitokio pobūdžio renginius – individualius susitikimus su tikslinės grupės nariais; pramoginius, kūrybinius vakarus; kalbų, įgūdžių lavinimo užsiėmimus; posėdžius; valdybos narių, savanorių susitikimus) (žr. 13 pav.).

13 pav. 2013 m. Programų vykdytojų renginių pasiskirstymas pagal veiklą įgyvendinimą, proc.

Finansuotose atvirų jaunimo centrų programose iš viso dalyvavo 3693 asmenys. 90 proc. dalyvių buvo jauni asmenys. Atvirų jaunimo erdvių programose iš viso dalyvavo 3554 asmenys. 83 proc. dalyvių buvo jauni asmenys. Į veiklas programų vykdytojai nurodė įtraukę 232 savanorius (Informacijos šaltinis: Jaunimo reikalų departamentas).

3. Atrankinė ir tikslinė psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija

3.1. Atrankinė prevencija laisvalaikio praleidimo vietose

Teritorinių policijos įstaigų ir jų struktūrinių padalinių pareigūnai, siekdami mažinti psichoaktyviųjų medžiagų paklausą, 2013 m. rengė ir įgyvendino prevencines priemones viešosiose ir kitose žmonių susibūrimo vietose, daug dėmesio skirdami viešajai tvarkai užtikrinti jaunimo pasilinksminimo vietose, lankėsi diskotekose ir kituose jaunimui skirtuose renginiuose, bendravo su renginių organizatoriais, kavinių ir klubų vadovais (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Vyriausiųjų policijos komisariatų 2013 m. vykdytos priemonės, kuriomis siekiama mažinti psichoaktyviųjų medžiagų paklausą jaunimo susibūrimo ir pasilinksminimo vietose

PRIEMONĖ	TIKSLAS	REZULTATAS
KAUNO APSKRITIES VYRIAUSIASIS POLICIJOS KOMISARIATAS		
Kovos su neteisėtu narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimu jaunimo pasilinksminimo vietose, viešose vietose, švietimo įstaigose užtikrinimas	Nustatyti asmenis, vartojančius narkotines medžiagas ir piktnaudžiaujančius kitomis psichotropinėmis medžiagomis	249 reidai, kurių metu buvo nustatyti 64 asmenys, pažeidę LR ATPK 44 str. 2 dalį
Prevencinė priemonė „Klubas“	Tikslas – užkirsti kelią narkotinių medžiagų platinimui ir vartojimui kavinėse, baruose, naktiniuose klubuose, jaunimo pasilinksminimo bei laisvalaikio praleidimo vietose	Priemonės metu nustatyta 15 administracinės teisės pažeidėjų pagal LR ATPK 44 str., pradėti 3 ikiteisminiai tyrimai pagal LR BK 259 str., į priklausomybės ligų centrą pristatyti 8 asmenys, įtariamai vartoję narkotines medžiagas
Apsilankymai šeimose vaikų, įtrauktų į rizikos grupės informacinę apskaitą dėl narkotinių, psichotropinių ar kitų svaigųjų priemonių vartojimo	Mažinti narkotinių ir psichotropinių medžiagų pasiūlą, užkardyti teisės pažeidimus, susijusius su psichotropinių ir narkotinių medžiagų vartojimu ir disponavimu jomis	Nustatyta 10 asmenų, pažeidusių LR ATPK 44 str.
KLAIPĖDOS APSKRITIES VYRIAUSIASIS POLICIJOS KOMISARIATAS		
Kretingos r. PK 26 reidai į jaunimo pasilinksminimo vietas (į pagalbą pasitelkiant kinologus su tarnybiniais šunimis)	Palaikyti viešąją tvarką dėl nepilnamečių psichotropinių medžiagų, tabako gaminių ir alkoholinių gėrimų vartojimo viešose vietose	Už alkoholio vartojimą viešose vietose ir pasirodymą neblaiviam viešojoje vietoje nepilnamečiams ir jų tėvams surašyti 33 administracinio teisės pažeidimo protokolai, už nepilnamečių rūkymą mokyklų teritorijoje surašyta 14 administracinių teisės pažeidimo protokolų
Plungės raj. PK Reidai į jaunimo pasilinksminimo vietas, kavines, barus,	Nustatyti narkotinių medžiagų vartojimą ir platinimą. Užkardyti narkotinių, psichotropinių medžiagų platinimą	Organizuota 16 reidų, kurių metu nustatyti 28 asmenys vartoję narkotines medžiagas (surašyti ATPP)

diskotekas. Prevencinė priemonė „Jaunimas“		
TELŠIŲ APSKRITIES VYRIAUSIASIS POLICIJOS KOMISARIATAS		
2013 m. prevencinė priemonė siekiant nustatyti vietas, kur gali būti daromi pažeidimai susiję su narkotinių medžiagų vartojimu	Viešas ir neviešas patruliavimas jaunimo pasilinksminimo bei susibūrimo vietose	63 prevencinės priemonės 26 pažeidimai pagal LR ATPK 44 str.
UTENOS APSKRITIES VYRIAUSIASIS POLICIJOS KOMISARIATAS		
Reidų viešose vietose organizavimas (jaunimo susibūrimo vietose)	Vykdyti narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo prevenciją jaunimo susibūrimo vietose, įvairių renginių metu	Policijos pareigūnai kartu su policijos rėmėjais didelį dėmesį skiria įvairių renginių metu, viešose vietose, kavinėse, baruose susirinkusiam jaunimui, tuo pačiu vykdoma ir narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo prevencija
Prevencinė priemonė „Šeima“	Vykdyti narkotinių medžiagų vartojimo prevenciją socialinės rizikos šeimose	2 socialinės rizikos šeimos dėl narkotinių medžiagų vartojimo nuolat stebimos ir kontroliuojamos bendradarbiaujant policijos pareigūnams ir socialiniams darbuotojams
MARIJAMPOLĖS APSKRITIES VYRIAUSIASIS POLICIJOS KOMISARIATAS		
Jaunimo susibūrimo vietų tikrinimas	Užkardyti ir nustatyti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą	Priemonės metu nustatyti 9 administracinės teisės pažeidėjai pagal LR ATPK 178 str.
Marijampolės sav. esančių lindylių, apleistų pastatų ir kitų patalpų bei vietų, kuriose renkasi asocialūs asmenys patikrinimai	Nustatyti asmenis vartojančius narkotines ir psichotropines medžiagas	Kartu su kitomis tarnybomis buvo suorganizuotas 21 reidas į asocialias šeimas, jaunimo masinio susibūrimo vietas, internetines svetaines, siekiant išaiškinti asmenis, įtraukiančius vaikus į girtavimą, narkotinių, psichotropinių medžiagų naudojimą. Reiduose dalyvavo seniūnijų socialiniai darbuotojai, Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojai. Vienas asmuo patrauktas administracinės atsakomybėn pagal LR ATPK 107 ² str., 1 pagal LR ATPK 44 str., 11 asmenų pagal LR ATPK 180 str.
ŠIAULIŲ APSKRITIES VYRIAUSIASIS POLICIJOS KOMISARIATAS		
Radviliškio r. PK tęstinė Narkomanijos prevencijos programa	Nustatyti ir išaiškinti asmenis apsvaigusius nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų	21 asmuo patikrintas dėl apsvaigimo nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų, nustatyti 9 asmenys, vartoję narkotines medžiagas
PANEVĖŽIO APSKRITIES VYRIAUSIASIS POLICIJOS KOMISARIATAS		

Tiksliniai reidai Panevėžio mieste	Tikslas – nustatyti asmenis, vartojančius narkotines ir psichotropines medžiagas ar jomis disponuojančius. Kvaišaus vartojantiems asmenims suteikti informaciją, kur kreiptis pagalbos norint atsikratyti žalingų įpročių. Priemonės metu ypatingą dėmesį atkreipti į nepilnamečius asmenis	Organizuoti 22 prevenciniai reidai jaunimo susibūrimo vietose. Iš viso. Nustatyt 94 asmenys, vartoję narkotines medžiagas, iš jų – 2 nepilnamečiai.
ALYTAUS APSKRITIES VYRIAUSIASIS POLICIJOS KOMISARIATAS		
Teisės pažeidimų, narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo, ŽIV/AIDS, smurto ir nusikalstamumo prevencijos bei alkoholio ir tabako kontrolės užtikrinimas	Bendradarbiaujant su įvairiomis Druskininkų savivaldybės institucijomis kurti saugią aplinką aptarnaujamoje teritorijoje	Per 2013 m. buvo nustatytos 4 nusikalstamos veikos dėl neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis bei nustatyti 6 LR ATPK 44 str. pažeidimai, 2 iš jų atliko nepilnamečiai

Naktinio gyvenimo šurmuly yra neįsivaizduojama šiuolaikinio miesto gyvenimo dalis, tačiau dėl jo dažnai kyla nesutarimų tarp besilinksminančių viešųjų vietų lankytojų ir šalia jų gyvenančių gyventojų, miesto policija gan dažnai gauna pranešimus dėl teisės pažeidimų ir įstatymų nesilaikymo. Siekiant spręsti viešosios rimties trikdymo, nepilnamečių asmenų alkoholio vartojimo ir kitas problemas, dėl kurių fiksuojami gyventojų nusiskundimai bei viešosios tvarkos pažeidimai, Vilniaus apskrities policijos Vilniaus miesto trečiojo policijos komisariato viešosios ir kriminalinės policijos pareigūnai kartu su Vilniaus miesto savivaldybe bei Darbo inspekcija 2013 m. organizavo kavinių, barų ir naktinių klubų patikrinimus. Viešųjų vietų lankytojai buvo skatinami elgtis atsakingai, o darbuotojai ir jų vadovai organizuoti darbus be pažeidimų. Buvo aplankyti naktiniai klubai, barai, visa parą dirbančios interneto kavinės bei kitos maitinimo įstaigos. Taip pat buvo tikrinama, kaip klubuose dirbantys apsaugos ar viešosios tvarkos darbuotojai laikosi Lietuvos Respublikos Asmens ir turto saugos įstatymo nuostatų. Tokios priemonės periodiškai vykdomos kiekvienais metais. Jų metu fiksuojami teisės pažeidimai naktiniuose baruose ir jų prieigose, kurių savininkai bei lankytojai raginami neužmiršti šalia pasilinksminimų įstaigų gyvenančių kaimynų ir gerbti jų ramybę bei teisę į poilsį, kurį trikdo Vilniaus miesto naktinis gyvenimas. Tokiu būdu atkreipiamas tiek barų, kavinių ir kitų maitinimo įstaigų savininkų, tiek jų lankytojų dėmesys į vartojantį alkoholį jaunimą, nelegalaus įdarbinimo atvejus, darbuotojų darbo saugos pažeidimus ir darbdavių specialiųjų leidimų bei teisių verstis tokia veikla.

Paraleliai su šia prevencine priemone 2013 m. pradėtas, jau tradicija tapęs, konkursas „Saugiausias Vilniaus miesto naktinis baras“, kurio iniciatorius – Vilniaus apskrities policija. Konkurso tikslas - išrinkti saugiausius Vilniaus miesto teritorijoje esančius naktinius barus, skatinant naktinių barų administracijų iniciatyvas kurti saugią aplinką, mažinant teisės pažeidimų skaičių tiek naktinio baro viduje, tiek ir jo prieigose, bei skleisti gerosios praktikos patirtį, siekiant užtikrinti taikius santykius tarp viešųjų vietų lankytojų ir netoliese jų gyvenančių žmonių. 2013 metais konkurse dalyvavo dešimt Vilniaus miesto teritorijoje esančių naktinių barų. Paaiškėjo, kad saugiausia Vilniuje laisvalaikį leisti bare „Nino“, klubuose „Exit“ ir „Tamsta“ (*Vilniaus aps. VPK informacija*).

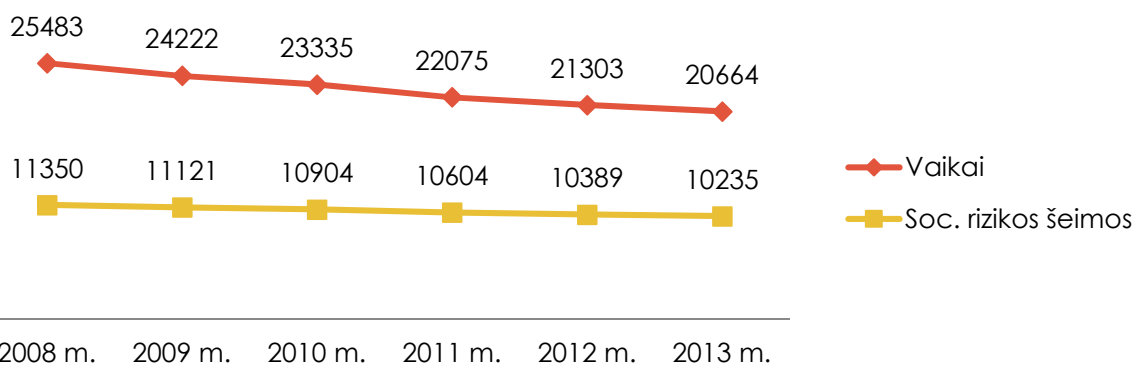
3.2. Atrankinė ir tikslinė prevencija, skirta socialinės rizikos vaikams ir šeimoms

Remiantis 2006 m. sausio 19 d. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymu Nr. X-493, socialinės rizikos šeima – šeima, kurioje auga vaikų iki 18 metų ir kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, gaunamą valstybės paramą panaudoja ne

šeimos interesams ir todėl iškyta pavojus vaikų fiziniams, protiniams, dvasiniams, doroviniams vystymuisi bei saugumui. Socialinės rizikos šeimai priskiriama ir šeima, kurios vaikui įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta laikinoji globa (rūpyba). Nuo 2006 m. liepos mėn. savivaldybių administracijų Vaiko teisių apsaugos skyriai veda socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitą (toliau – Apskaita).

Šeimos, kurios piktnaudžiauja alkoholiu, vartoja narkotines ar psichotropines medžiagas, dėl socialinių įgūdžių stokos negeba tinkamai rūpintis vaiku ir prižiūrėti jį, pagal gyvenamąją vietą įtraukiamos į Apskaitą. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2013 m. gruodžio 31 d. duomenimis (<http://www.vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/2013metuataskaita.pdf>), per 2013 m. į Apskaitą įrašytos 1728 socialinės rizikos šeimos, kuriose augo 3065 vaikai. 2013 m. iš viso Apskaitoje buvo 10235 socialinės rizikos šeimos, kuriose augo 20664 nepilnamečiai vaikai (žr. 14 pav.). 2013 metais vaikai, augantys socialinės rizikos šeimose, sudarė 3,80 % visų šalyje gyvenančių vaikų (2012 m. – 3,80 %, 2011 m. – 3,83 %). Analizuojant dinamiką per ilgesnį laikotarpį matyti, kad tiek socialinės rizikos šeimų, tiek jose esančių vaikų skaičius tolygiai mažėja. Per pastaruosius 6 metus socialinės rizikos šeimų skaičius Lietuvoje sumažėjo 10 %, o vaikų jose – 19 %. Ši tendencija teikia vilčių, kad dėl neigiamos socialinės rizikos šeimos įtakos grėsmė jų vaikams pradėti vartoti psichoaktyvias medžiagas gali taip pat mažėti. Vis dėlto pastaraisiais metais socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų skaičius kito neženkiai. Tai gali lemti prevencinio darbo su šeima trūkumai, nepakankamai išvystytas socialinių paslaugų tinklas savivaldybėse. Taip pat gali būti, kad dėl stebimų tik minimalių pokyčių šeimos išlieka Apskaitoje ilgesnį laiką, kartais – iki vaiko pilnametystės.

14 pav. Socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų skaičiaus kaita 2008-2013 m.

(Informacijos šaltinis: Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos)

Į socialinės rizikos šeimų apskaitą dažniausiai šeimos įrašomos dėl girtavimo, narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo bei šeimos socialinių įgūdžių stokos. Iš viso socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitoje dėl girtavimo ir psichotropinių medžiagų vartojimo, 2013 m. pabaigos duomenimis, buvo 4871 šeima (2012 m. – 5072), dėl socialinių įgūdžių stokos ir negebėjimo rūpintis vaiku – 4080 šeimų (2012 m. – 3985). 498 socialinės rizikos šeimoms apskaitoje buvo dėl kitų priežasčių (skurdo, nepakankamos vaikų priežiūros, oficialiai nenustatytos tėvų psichinės ligos ir kitų priežasčių) (2012 m. – 538) (žr. 15 pav.).

15 pav. Socialinės rizikos šeimų skaičius pagal įrašymo į apskaitą priežastis 2013 m.

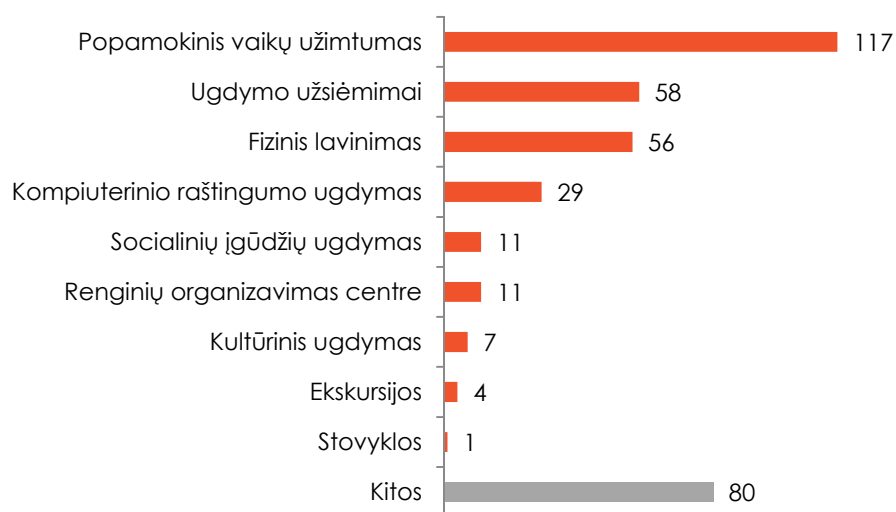

(Informacijos šaltinis: Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos)

Socialinės rizikos šeimoms, auginančioms vaikus, teikiamos tiek bendrosios (informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas ir atstovavimas, aprūpinimo būtiniausias drabužiais, avalyne bei kt.), tiek specialiosios (socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo) socialinės paslaugos. Kaip ir ankstesniais metais, paslaugas ne tik vaikui, bet ir šeimai aktyviai teikia vaikų dienos centrai. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, 2013 m. finansuoti 203 projektai, 2012 m. – 175, 2011 m. – 176. Per 2013 m. 6274 vaikams (2012 m. – 5011, 2011 m. – 5100) buvo suteiktos dienos socialinės priežiūros paslaugos vaikų dienos centruose. Kaip matyti, kasmet finansuojama vis daugiau vaikų dienos centrų vykdomų projektų ir didėja paslaugas gaunančių vaikų skaičius.

2013 m. vaikų dienos centruose dažniausia buvo organizuoti užsiėmimai pagal pomėgius – popamokinis vaikų užimtumas, ugdymo užsiėmimai grupėje, fizinis lavinimas bei kitos paslaugos: konkursai, žaidimų ir vaidybos terapiniai užsiėmimai, filmų peržiūros, diskusijos, biblijos pamokėlės, logopedo paslaugos ir pan. Dirbant grupėse buvo ugdomi vaikų socialiniai, higienos, saviraiškos įgūdžiai (žr. 16 pav.).

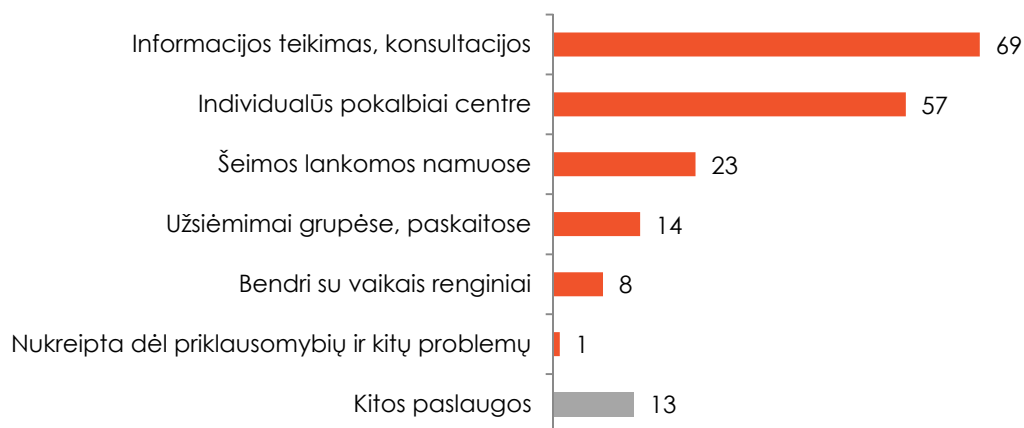
16 pav. Vaikų užimtumo formos dienos centruose 2013 m. (vidutiniškai per metus vaikams suteiktų paslaugų kiekis viename dienos centre)

(Informacijos šaltinis: Socialinių paslaugų priežiūros departamentas)

2013 m. vykdytojų akiratyje buvo 3730 šeimų (2012 m. – 3463). Materialinę pagalbą gavo 63,9 proc. visų nuolat globojamų šeimų, psichologinę pagalbą – 29,47 proc. Vieno dienos centro projekto vykdytojai dirbo vidutiniškai su 17 šeimų. Dažniausiai buvo teikiamos paslaugos pagal šeimoms narių poreikį: organizuojami jiems individualūs pokalbiai centre, konsultuojami bei teikiama informacija apie vaiką ir kitais klausimais, tarpininkaujama dėl dokumentų ar kitų buitinių reikalų tvarkymo (žr. 17 pav.).

17 pav. 2013 m. šeimoms suteiktos paslaugos (vidutiniškai šeimoms suteiktų paslaugų kiekis viename dienos centre)

(Informacijos šaltinis: Socialinių paslaugų priežiūros departamentas)

4. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonės ir kampanijos, vykdytos pasitelkiant visuomenės informavimo priemones

Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas), informuodamas Lietuvos žiniasklaidos priemones, 2013 m. parengė ir išplatino 62 pranešimus spaudai. Departamentas 2013 m. organizavo nemažai socialinių informacinių kampanijų, susijusių su psichoaktyviųjų medžiagų kontrole ir prevencija:

- Minint Tarptautinę kovos su narkomanija ir narkotikų kontrabanda dieną, Departamentas organizavo **socialinę informacinę kampaniją „Nesikišu ne į savo reikalus“**, kuria siekta atkreipti visuomenės dėmesį, nelikti abejingiems bei informuoti policiją apie narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimo atvejus. Nuo birželio 25 d. iki liepos 9 d. socialinės informacinės kampanijos plakatai buvo viešinami 182 vietose, septyniuose didžiausiuose Lietuvos miestuose (Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje, Alytuje ir Marijampolėje).

- Prisdėta įgyvendinant Europos Tarybos Pompidou grupės bei Europos Komisijos **socialinę informacinę kampaniją, nukreiptą prieš tabako vartojimą** – per visuomenės informavimo priemones ir kitais būdais skleista informacija apie alkoholio vartojimo ir rūkymo žalą sveikatai. Šią nerūkyti skatinančią informacinę kampaniją sudaro vaizdo klipai, pristatantys dinamišką jaunimo gyvenimą ir sąsajas su rūkymo prevencija bei atsisakymu rūkyti. Atrinkti ir adaptuoti Europos Komisijos remiamo prevencinio projekto „Exrūkaliai nenugalimi“ bei Europos Tarybos Pompidou grupės sukurti vaizdo klipai 2013 m. buvo transliuoti Lietuvos vaistinėse bei Vilniaus universiteto fakultetuose, patalpinti Departamento interneto svetainėje. 2014 m. tęsiant šią kampaniją parengtas ir išleistas testas „Sužinok, ar esi priklausomas nuo nikotino“. Atsakius į pateiktus testo klausimus galima sužinoti, koks yra priklausomybės nuo nikotino stiprumas ir ar reikia keisti rūkymo įpročius. Testas yra platinamas vaistinių asociacijos tinklui priklausančiose vaistinėse. Testą taip pat galima rasti ir atlikti interaktyviai Departamento (<http://www.ntakd.lt/testas/rukymas.htm>) ir vaistinių asociacijos tinklalapiuose.

Pažymėtina, kad 2014 m. kovo 20 d. pasirašyta bendradarbiavimo sutartis Nr. T15-4 su vaistinių asociacija dėl vaizdo klipų, skatinančių nerūkyti, o rūkančius asmenis atsisakyti šio žalingo įpročio, transliavimo vaistinių tinklo („Norfos“, „Gintarinės“ ir „Eurovaistinės“) vaizdo ekranuose. Vaizdo klipai transliuoti 579 vaistinių vaizdo ekranuose (259 „Eurovaistinės“ ir 320 „Gintarinės“ bei „Norfos“ vaistinių ekranuose). Per mėnesį vaizdo klipai buvo parodyti daugiau nei 2 milijonus kartų. Šeši skirtingi vaizdo klipai, skatinantys nerūkyti, o rūkančius asmenis atsisakyti šio žalingo įpročio 2014 m. I ir II ketvirčius buvo transliuojami Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakultete, Centrinuose rūmuose ir Medicinos fakultete. Vidutiniškai vaizdo klipas per dieną parodomas 100 kartų. Minėti vaizdo klipai vasario ir kovo mėnesį buvo transliuojami ne mažiau kaip 30 min. kiekvieną dieną šiose poliklinikose: Vėl „Karoliniškių poliklinika“, Vėl „Vilniaus rajono centrinė poliklinika“, Vėl „Šeškinės poliklinika“, Vėl „Panevėžio miesto poliklinika“.

- Bendradarbiaujant su VŠĮ „Blaivios pramogos“ suorganizuoti 4 renginiai (2013 m. – 3, 2014 m. – 1), skatinantys vaikus ir jaunimą leisti laisvalaikį nevarojant psichoaktyvių medžiagų bei propaguojantys sveiką gyvenimo būdą. Renginių metu nebuvo prekiauta alkoholiniais gėrimais, energetiniais gėrimais ir tabako produktais.
- 2013 m. Departamentas, bendradarbiaudamas su Vilniaus universiteto Medicinos fakultetu, Lietuvos medicinos studentų asociacija ir Lietuvos žmogaus genetikos draugija, aktyviai informavo visuomenę apie neigiamą alkoholio vartojimo poveikį nėščiosios ir būsimo vaiko sveikatai bei **organizavo renginius, skirtus vaisiaus alkoholinio sindromo dienai paminėti**. Išleista informacinė medžiaga, kuria siekiama informuoti visuomenę apie vaisiaus alkoholinį sindromą: atvirukai (http://ntakd.lt/files/VAS_atvirukas.pdf) ir dvejų dydžių plakatai (http://ntakd.lt/files/prewencija/VAS_plakatas.pdf), kuri dalinta 2013 m. rugsėjo 8-9 d. vykusių renginių, skirtų vaisiaus alkoholinio sindromo dienai paminėti, metu, bei perduota išplatinti kitoms institucijoms ir įstaigoms. 2013 m. rugsėjo 8 d. kartu su partneriais organizuotas renginys Vaisiaus alkoholinio sindromo dienai paminėti: viktorina, flashmobas, parkūrinių pasirodymai. Taip pat 2013 m. rugsėjo 9 d. organizuota spaudos konferencija LR Seime Vaisiaus alkoholinio sindromo dienai paminėti.

Informacinė medžiaga, skirta vaisiaus alkoholinio sindromo dienai paminėti:

ŽMOGAUS EMBRIONO IR VAISIAUS KRITINIŲ RAIDOS PERIODŲ SCHEMA

Legend: ■ – jautriausias organo vystymosi laikas. ■ – teratogenų – bet koks išorinis veiksnys (cheminis, fizikinis, biologinis), galintis lemti embriono arba vaisiaus raidos ar diferenciacijos sutrikimus. ■ – dažniausiai vartojamas teratogenas.

NĖSTUMAS BE ALKOHOLIO LAŠO!

Rugsėjo 9-oji – pasaulinė Vaisiaus alkoholinio sindromo diena

Alkoholio vartojimas nėštumo metu veikia nėščiosios sveikatą: sąlygoja nepakankamą mitybą, kepenų ar širdies pažeidimus. Alkoholio toksinis poveikis veikia vaisiugumą, didina persileidimų, vaisiaus mirties, priešlaikio gimdymo riziką.

Alkoholio vartojimas nėštumo metu yra viena dažniausių įgimtų anomalijų, raidos ir elgesio sutrikimų priežasčių.

Bevystančiam vaisiui alkoholis kenksmingiausias pirmas trinis nėštumo mėnesiais, bet alkoholis sukelti pažeidimai galimi visą nėštumą.

Nustatyta, kad alkoholis, esantis nėščiosios kraujyje, per placentą keliauja į vaisiaus kraują ir jo koncentracija vaisiaus audiniuose būna tokia pat kaip ir motinos kraujyje.

Alkoholis, vartojamas nėštumo metu, gali sukelti:

- savaiminį persileidimą,
- priešilainį gimdymą,
- placentos atsikimimą,
- vaisiaus žūjį gimdoje,
- vaisiaus judesų susilpnėjimą bei kvėpavimo judesų slopinimą,
- su alkoholiu susijusius vaisiaus nervų sistemos pažeidimus,
- su alkoholiu susijusius gimimo defektus.

Vaisiaus alkoholinis sindromas yra sunkiausias alkoholio nuėmimas vaisiaus raidos sutrikimas.

Akimirkos iš renginių, skirtų vaisiaus alkoholinio sindromo dienai paminėti:

Daugiau vaisiaus alkoholinio sindromo dienos minėjimo ir spaudos konferencijos Seime fotografijų pateikta Departamento facebook paskyroje [„Nėštumas be alkoholio lašo!“](#).

2014 m. Departamentas tęsė pradėtą veiklą ir kartu su medicinos studentų asociacija, Lietuvos Respublikos Seimo Narkomanijos ir alkoholizmo prevencijos komisija bei Vilniaus miesto savivaldybė 2014 m. gegužės 18 d. Vilniuje, Bernardinų sode, organizavo renginį „mama, noriu gimti blaivas!“ Renginio metu buvo organizuota viktorina – medicinos studentai tėveliams uždavinėjo klausimus apie alkoholio žalą būsimam kūdikiui, o atsakę teisingai tėveliai laimėdavo rėmėjų įsteigtus prizus. Taip pat renginio metu jaunieji renginio dalyviai galėjo sudalyvauti „Žaislų ligoninėje“, kurioje buvo stengiamasi sumažinti vaikų baimę gydytojams, o kartu su kūrybos namučiais „Vėjų tėja“ – buvo galima kurti spalvingas aplikacijas, bei šokti taip vadinamą „flashmob'ą“.

